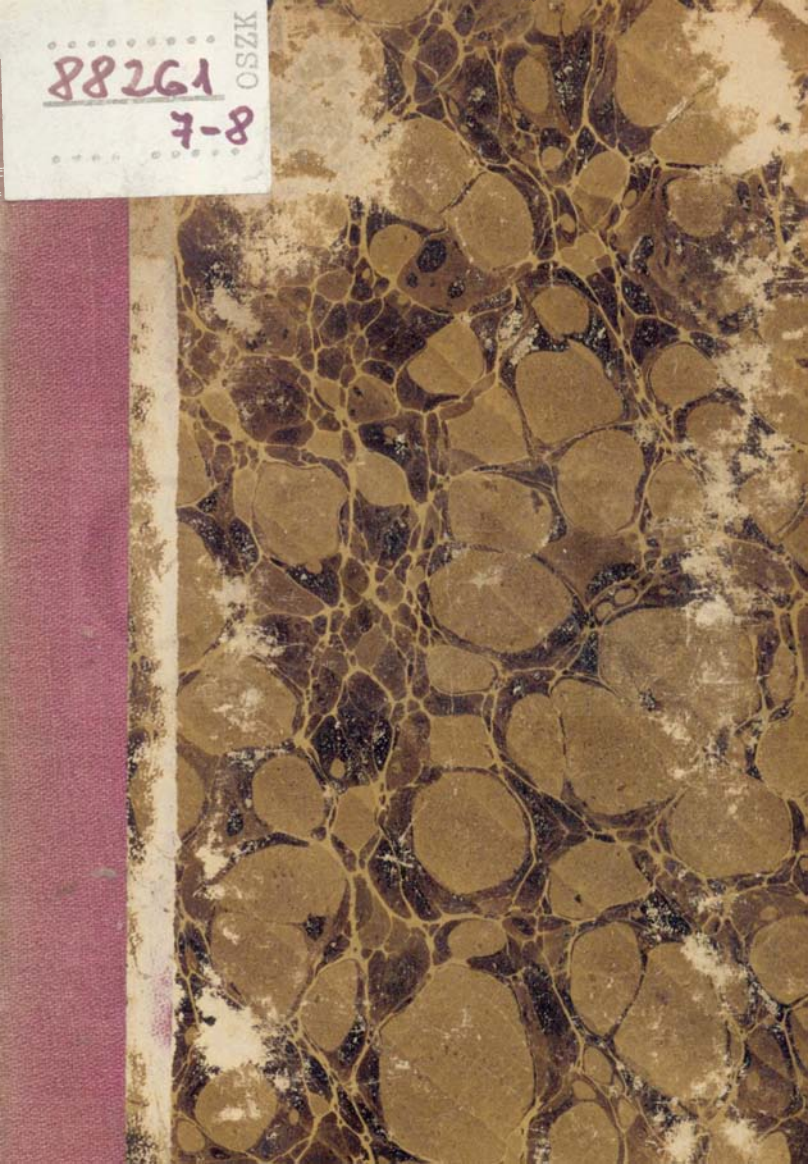

88261

CSZK

7-8

JÓKAI MÓR

DECAMERONJA.

SZÁZ NOVELLA.

HETEDIK KÖTET.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCCLIX.

88261 / 7

Kall. 1.

MI VAN A FÖLD ALATT?

(Novella).

I.

Az elegans világ szerette volna kitalálni, miért zárja el marquis Malmont a nejét?

Egyik vélemény azt mondta, hogy a marquis nagyon szerelemföltő, a marquisnő pedig hajlandó mentül több okot adni férjének ez indulat élesztésére.

A másik úgy igazítá el a kérdést, hogy a marquis bizonyosan valami rettenetes rút nőt vett feleségül, s nem akarja, hogy azt az emberek lássák; elég baj neki, hogy ő maga látja.

Ügyesebb találgatók e véleményt oda módosíták, hogy az asszony bizony nem rút, hanem — iszonyú együgyü liba; valami hajlam utáni házasság szerencsétlen tárgya, kibe a marquis a nősülésig belebolondult, s most már nagyon bánja, hogy azt tevő.

Leleményesebb kedélyek egész meséket gondoltak ki a talány megfejtésére; a marquis régi gonosztevő; neje tud felöle főbenjáró titkokat, azokat félti a férj, hogy a világ fülibe ne jussanak.

Olyan közepszerű városban, mint Issodune, a hol egy vidékről feljött birtokos ur megtelepedése epochát képez, ráérnek az emberek ilyen kérdésekkel vesződni.

Marquis Malmont egyszer csak végét vetette az egész találgatásnak azzal, hogy egy szép reggelen a város notabilitásaihoz rendre küldözé azokat az ismeretes meghívó jegyeket, — a mikben obligat epithetonokkal ellátott férj felkéri egész tisztelettel ismerőit és nem ismerőit, hogy ebben vagy abban a délutáni órában kegyeskedjenek őt azzal megtisztelni, hogy szeretett egyetlen egy nejét tekintsék meg — a ravatalon.

Már most tehát nincs többé elzárva a ti-

tokteljes nő, mindenki meggyőződhetik felöle, szép volt-e, vagy olyan rút, mint Gargantua? elmés volt-e vagy miveletlen? A halottak mind igen okosan viselik magukat, csakhogy kissé nagyon csendes társalkodók.

Miután meglátták, akkor csak egy vélemény volt felöle : az, hogy ez a nő csodaszép volt!

Olyan szép, hogy még a halál sem birt rajta rontani, úgy fekszik a koporsóban, mint egy alvó, ki az ébresztő szóra vár, ajkai még most is oly pirosak, vonásai most is oly lágyak, oly gyöngédek, mintha ez a hideg bűvész, a halál, végig sem huzta volna jeges ujjait rajtuk.

Két napig úgy jártak a halott nézésére, mint valami híres énekes előadásaira, s két napig nem beszéltek egyébről, mint arról a bámulatos szépségről; arról a fürtökbe szedett arany hajról, mely a gyönyörű arcot körülveszi, s arról a pompáról, mely a ravatalt ékesíti; a nehéz selyem szemfödélről, a fehér rózsa guirlandokról, miken ezüst lepkék rezegnek, a színes viaszgyertyákról, mik körülégnek, s hogy mind e gyászpompa közé milyen szépen illik az a fehér arcú halott. . . .

Harmadnap pedig elkezdtek arról beszélni, hogy ez a nő meg van mérgezve.

Honnan vette magát ez a vak hír? miből támadt? azt ki nem lehetett találni, mert arra senki okot nem mondhatott. — A méregtől megholtak arca nem ily tiszta, azokon gyorsan végzi szomorú munkáját az enyészet; azok nem mosolyognak így a koporsóban.

És még is az egész város azt beszélte, hogy a marquis megmérgezte nejét. A közönség nem akart elállni attól a véleménytől, hogy a ki ily makacsul rejtegeté e szépséget, annak okának kellett rá lenni, hogy azt megölje, és az nem lehet, hogy valaki ily hirtelen meghaljon, anélkül, hogy valaki tudott volna betegségről valamit. Itt valami nincsen rendén.

Ez a mendemonda a marquisnak is fülébe jutott. Ő vette észre, hogy a hír kezd általános lenni, annálfogva maga sietett a mairehez, őt felkérni, hogy ha a hatóságnak valami gyanuja van neje halálesete felől, az iránt rendelkezjen rögtön szigorú vizsgálatot.

A város physicusai azonban annyira távol voltak e tekintetben minden gyanutól, hogy a marquist biztosíthaták a felől, hogy ellene értelmes ember semmiféle kétséget nem támaszt-

hat nejének halála miatt; a városi mendemonda pedig nem elég ok a törvényes közbenjárulásra.

Igy azután harmadnap a szép halottat eltemették abba az új sirboltba, — a mit a marquis három nap alatt nagy költséggel építtetett az issoduni temetőben; csupa fehér márványból volt az egész fala; arany kacskaringókkal, ezüstös rácsajtóval, s azután megint volt mit beszélni a város népének egy ideig a szép márvány urnákról, az arany kacskaringókról és az ezüstös rácsajtóról. — De — még is minden márvány emléken és vas ajtón keresztül törte magát az a hideg hirszellő, hogy ez a nő meg volt mérgezve férje által. . . .

És a hirnek ezuttal igaza volt. Marquis Malmont megmérgezte nejét. Hogy miért tette ezt? azt majd megtudjuk később. — Most csak az első titokra kell rájőnünk.

A marquis fiatalabb korában Syriában utazva egy görög chymistával ismerkedett meg, kinek az a különös foglalkozása volt, hogy szokatlan hatású mérgeket készített. Egy ilyen mérég titkát roppant összegben vásárolta meg tőle a marquis. A chymista „acheronion-“nak nevezte azt.

És ez valóban megérdemlette pokoli nevét.

Ha valaki az acheronionból ivott, nem halt meg tőle, — hanem egészen hasonlóná lett a halottakhoz; tetszhalott lett, a ki őt — hat napig semmi szertül fel nem éled.

A gondolat daemoni!

Ha vád támad a temetés előtt, s a hatóság vizsgálatot rendel; akkor az orvosi kéz öli meg az elaltatottat: ha pedig gyanutlan eltemetik, — akkor néhány percze van felébredni és meghalni; néhány percz élni a sötét föld alatt; ha később támad a gyanu, s a halottat felássák, megfordulva találják koporsójában, és soha semmi esetben nem fedezhetik fel semmi nyomát a méregnek. — Ez az acheronion.

Marquis Malmont, még a temetés napján elhagyta Issodunt, elment — senki sem kérdezte hová? bútorait, hintáját, lovait nyakrafőre elárverezték, s cselédjeit széteregették, ki merre látott.

A márvány siremléket pedig szépen körül nőtte a fü, párkányain megtelepedett az a sárga virágu szaka, a mi ugy szeret a sirkövek repedéseiben tenyészni, kíváncsi virágocskák ott az ajtó előtt annyira is vetemedtek, hogy fe-

jeiket bedugták a rostélyon, s benézegettek a félsötét előcsarnokba; az emberek pedig egy hét alatt elfelejtették a sirkövet is, a czifra rácsot is, meg a szép asszonyt is, a ki azon belül fekszik, s nem beszéltek róla többet.

Mi történik tovább a föld alatt? senki sem igen kérdezi.

II.

Párisban ez idő alatt egy sajtós nő volt a divat királynéja. Tudjuk biz azt jól, hogy ezt a czimet senki sem kapja ingyen, s hogy azok a különösségek, a mikért az ember ezt a megtiszteltetést nyeri, keveset használnak a nő jó hírének. Legjobb hír az egy hölgynél, ha semmi hire sincsen.

Delmaure Olivának már a neve kimondása által tett valami kárt az ember, mert a Delmaure név nem apjáié volt, hanem anyjáié. Abban pedig már elég kétértelműség van, ha valaki az anyja nevét viseli az apjáié helyett.

Igen gazdag és különösen előkelő családból származott: de azért még sem tartozik az előkelő-világhoz, — a haut crêmehez, mert nem

tudja egész világosan documentált bizonyítékokkal indokolni, hogy mi joggal jött a világra; a középvilágnál, az ugynevezett demi-mondnál megint feljebb áll, mert függetlenül és tulajdon családjá után gazdag; salonjai tárva vannak ugyan az elegans világ örültei és unatkozottai előtt, de azok közül egyik sem dicsekedhetik, hogy szeretője volna. — A hölgy igen szép, igen kaczér, és igen kegyetlen. Szereti imádóit halálig kinozni. Bizonyosan valami távollevő kedveséhez hü; s a többieket csak szórakozásul bolondabbitja; vagy az bizonyos, hogy úgy el tudja titkolni valami meglévő viszonyát, — hogy senki sem tud róla semmit. A kik még bizonyosabbat tudnak, azok azt állítják, hogy ő meg egy fiatal herczegbe szerelmes, a kinek nem annyira nagy adósságaira, mint inkább — nem is két szép szemére; — hanem szépen hangzó nevére van szüksége. — A kik pedig legbizonyosabbat mondanak róla, az már olyan hitványság és képtelenség, hogy nem érdemes ide leírni.

A való körülbelől ez :

Messziről kell kezdenem, Oliva születése előtti dolgoknál, hogy önök, a beteg tisztelt consultáló orvosai, — átláthassák mennyire

voltak ez események is befolyással Oliva lelkületére.

Oliva édes anyja Delmaure Camilla, alig volt több tizenhatévesnél, midőn a zárdából kikerült, hol a nagyurak leányait szokták nevelni. Mert a jó erkölcsü Francziaország gazdag leányai zárdai növelést kapnak.

Igen szép leány volt, előkelő család, gazdag szülők még nagyobb hirt szereztek neki, mint szépsége; az atyai ház megnépesült versenyző fiatalokkal, kiknek mind legforróbb ohajtásuk volt egymást a hölgy kegyében féllófejjel megelőzni, (hogy elegans kifejezést használjak).

Tizenhat éves korában a sziv tele van ábránddal, érzelemmel, a lélek még öntudatlan, a legelső benyomásokat könnyen felfogó : a sok rajongó ifjú közül egynek sikerült Camilla előtt nemcsak ébren, de álmaiban is megjeleni.

Az nagy hódítás, ha egy férfi egy nő álmolátásait is el tudja foglalni.

A gyermek hitt az álomnak és a szép szavaknak, s egy napon megvallá atyjának, hogy szeret és választottjához nőül akar menni.

Az apa nagyon büszke ember volt, kinek a

sok haszontalanságon kívül, a mikben kevélységét veté, volt egy leghaszontalanabb tárgya, egy fiu gyermeke, elegans dandy, semmi egyéb; (különben ezzel elég rossz van már róla mondva) az öreg Delmaure erre akarta minden vagyonát ruházni.

Azért nem is igen ütődött meg a leánya által tett felfedezésen; azt mondta neki, hogy tehet a mit akar; — hiszen csak leánya volt, s a leány nem számít a családban semmit.

Ezekben a régiokban a leányt ki szokták tagadni, ha nem a család választotta számára a férjet. — Nem úgy tagadják ki, a hogy a szinpadon szokás, mennydörgő atyai átokkal s obligát ájuldozással; hanem — nem adnak neki hozományt.

De hiszen szeretett, tehát boldog volt; szeretőjével elszökött, a legközelebbi faluban összeesketé őket valami meghívott lelkész, s ő boldog szerelmében feledte az atyai házat, vagyont, rangot és jövőt.

Egy napon midőn a sors megsokalta örömeit, ifju férje azt mondá neki, hogy el kell utaznia távollakó szülőihez, hogy azokat házassága felől kiengesztelje. Mert, hogy az ő atyafiságának is van oka neheztelni, a miért

egy kitagadott leányt vett nőül, az már csak természetes.

Az elhagyott nő sokáig várta vissza eltávozott férjét, de az sem személyesen, sem levélben nem jött; egyszer hónapok mulva hírét veszi, — hogy azon ifju, ki neki férje, megházasodott : elvett egy gazdag özvegy asszonyt. Ez a hir való volt. A sértett nőben fölébredt a méltatlankodás érzete, s utána ment a csalónak, ki egy uj nőnek adta kezét, mielőtt a régi meghalt volna.

Ott pedig kinevették.

Az egész házasság csak alakoskodás volt; a lelkész, ki őket összeadta, nem volt egyéb, mint a csábitó egyik átöltözött czimborája; a tanuk szintén; és az egész alávalóság olyan jól el volt már sepergetve az útból, hogy senkit sem lehetett azok közül többé megkapni, semmit bebizonyítani, — ki tudja hová lett még az a könyv is, és miféle könyv volt, a mibe házasságuk napján sajátkezüleg beirták neveiket? meglehet, hogy valami avult szatócs-szám-viteli könyv volt az is, — a mit a zsibvásáron vesznek font számra.

A szerencsétlen megcsalt nő szégyentől égő arczczal, fájdalomtól tört szivvel ment

magát a világ elől elrejteni; a mi annál nehezebb lett már, mert a dolog egészen a nyilvánosság előtt forgott: az újságírók is megtudták; képzelhetni mennyiféle változással, idomitással és hozzáadással ment az át a közönségbe. Először megteltek vele a napi rovatok, — azután irt róla egy kis nevű poéta egy rossz regényt, azután elővette egy nagy nevű költő, az csinált belőle még rosszabb regényt, utoljára a vaudeville színházakba került a tárgy, ott verték agyon nagy nehezen.

Az öreg Delmaure kénytelen volt folyamodni a kormányhoz a nagy botrány miatt, hogy engedje családi nevét megváltoztatni.

Ilyen világban született Oliva.

Olyan anyától, a kiről regényt és népszínművet irtak, a nélkül, hogy bűneivel megérdemelte volna.

Nem vagyok orvos, de mégis hinnem kell, hogy mindazon keserűségnek, a mit az anya szive kiállt, a gyermekén is keresztül kellett menni még születése előtt, s abból a jellemből, a mivé később fejlődött, sokat hozott már a világra Oliva.

Később midőn eszmélni, gondolkozni kez-

dett, láthatá, hogy anyja mindig oly bánatos; hogy ha rá néz is, — az anyaszeretet örömén keresztülsötétlik a boldogtalan nő fájdalma.

A bánatot, a gyalázatot tetézte még a nyomor.

Rokonainak egy része elhagyá, elfeledte; a másik része nem feledte el, hanem üldözé; ah, mert azt be kelle bizonyítani a világ előtt, hogy a fedhetlen nevü család, szigoruan tudja büntetni nevének beszennyezőjét.

Oliva már tiz éves korában ősz hajszálakat keresgetett anyja fejében. Pár év mulva aztán, nem kellett már azokat keresni, mert a szép fő egészen megöszült.

Mennyi próbát állatott ki velük az ég! hányszor elváltak rá határozva, hogy véget vetnek életüknek! Oliva, a tizenkét éves gyermek hideg keserüséggel tudott arról gondolkozni, hogy egy éjjel szenet vigyenek be szobáikba, azt meggyujtsák, azután lefeküdjenek egymás mellé, és soha se keljenek fel többet. Anyjának minden bajít ismeré; hisz szegény asszony nem volt kinek panaszkodják kivüle.

A jövő iránt semmi kilátásuk nem volt; az öreg Delmaure végrendeletet tett, mely-

ben mindenét fiára ruházta. Minden rokonának, minden cselédjének gazdagon hagyományozott abban, leányát meg sem említette benne.

Egy napon az öreg Delmaure nagyszerű vigalmat tartott fia huszonnegyedik születésnapjára : a rokonok, a környék notabilitásai mind hivatalosak voltak rá. — Estére roppant tüzjáték volt a repertoiron. A báró saját hálószobájában rejté el a napokat és tüzokádó hegyeket; mikkel vendégeit és kedves egyetlenegy tékozló fiát vala meglependő; a mint a lakoma vége felé köztük motozna, — melyik jöjjen elébb vagy utóbb? — a vendégek épen poharaikat csördíték össze valami ostoba toaszton, midőn egyszerre egy földrendítő pukkanás taszítá fel őket székestől, asztalostul, s a palota széttört ablakain pillanatnyi láng lövelt elő. A fölhalmozott löpornemű valahogy szikrát kapva, egyszerre nyolcz terem közfalát döntötte ki. A meglepetés igazán nagy volt, a napok és tüzkerekek szikrát okádva nyargaltak a vendégek közé, zöld és rózsaszin csillagok omlottak az ablakokból alá, s tüzkigyók süvöltöttek a kiütött háztetőn keresztül. A tüzijáték kissé roszul volt arrangeolva, hanem

azért tökéletesen sikerült; percz mulva az egész palota lángbaborult, a ki még eszméleténél maradt, menekült a lépcsők felé, azokat pedig az első rázkodás ledöntötte, nem maradt más mód a szabadulásra, mint a folyosóról az udvarra leugrálni. Ezt kísérté meg a fiatal tékozló fiu is, hanem biz az nyakát törte benne : — ezer kár érte, hogy ez nem valami fényes lóversenyen történhetett meg rajta.

Az öreg Delmaure maga bennégett a kastélyban, s vele együtt a végrendelet is.

Most azután nem maradt a bárónak egyéb örököse, mint az eltaszított leány. A törvény őt ismerte el a megholt összes vagyonai birtokosának. — Ki tegnap koldus volt, s a halál nemeiben válogatott, hogy a legcsufabbat, az éhhalált kikerülje, ma mint kétszázézer livre birtokosnéja lön üdvözölve. — De kárpótlás volt-e ez a megöszült hajért?

Hát aztán mit tettek a rokonok? a világ?

Természetesen kiengesztelődtek. A gúnyolókból tömjénezők váltak. Camillának már nem igen lehetett hizelegni, de magasztalhatták leányát, a szép, a tündéri Olivát. — Oliva pedig még jobban gyűlölte őket most, midőn

hizelegtek előttük, mint akkor midőn üldözőik voltak.

De hátra volt még utolsó bünhödése a könnyenhivő nőnek, a miért egyszer tudott szeretni. Ez a mindnyájunk bünhödése: a halál. — Oliva ott volt ágya mellett, midőn haldoklott. — Meglátszott a nő arcán, hogy tizennégy évig imádkozott haláláért.

Megszoritá leánya kezét, azt mondá neki: — „ne szeress senkit“ és megszűnt élni.

Oliva eltemetteté anyját — nem a büszke nemzetségi sirboltba; oh a kevély Delmaure bárókat hogy sértette volna meg azzal? hanem egy szép kis virágos ligetbe, mely rózsával és jázminnal volt teleültetve; ott egy sima egyszerű fehér sirkövet állíttatott fel eléje, s arra nem íratott mást, csak annyit: „Anyám.“

Hisz azt csak nem vésethette oda egész világ gunykaczajára aranyos betűkkel, hogy „itt nyugszik Delmaure Camilla kisasszony, kit leánya sirat.“

Az előítélet még a sirkövet is megbélyegezte. Még a halottnak sincs kegyelem.

A gyermekévek szenvedései, a gyöngé kor súlyos tapasztalása, eltörölhetlen nyomot hagy-

tak Oliva szívében; korábban tanult meg gyűlölni; mint szeretni; s az élet később sem tanította őt az utóbbira.

Különben is ritka gyémánt az igaz szerelem, az ő számára még ritkábbá lett az. Mindenkin, a ki hozzá közeledett, vette észre azt a bántó bizalmasságot, a mire jogot vélnek találni abban, hogy ennek a leánynak nincsen neve. Az apja gazember volt, az anyja szerencsétlen; a leányra ez gyanus árnyékot vet. Akárhogy éljen, akárhogy érezzen, minden ember tudja, hogy az apja gazember volt, az anyja szerencsétlen.

Ez a tudat végkép elkeseríté. — Láтта, hogy szeretik, egy szóval sem akarják vele elhíttetni, hogy becsülik is; jogot éreznek őt könnyelműnek tartani, s nem szenvelgik előtte azokat a költői ábrándokat, miket más ifju leány előtt legalább hazudni szoktak. Néha pedig épen olyan emberre is akadt, a ki nagylelkűnek akart előtte feltűnni, midőn saját vagyonát elpazarolva, hajlandónak mutatta magát a névtelen gazdag nőt egy törvényes és világképes névvel és czínnel megajándékozni.

Lehet-e szomorúbb tünemény a világon,

mint egy fiatal nő; a kinek a sors emberismeretet adott?

Oliva ezt a szomorú szerepet igen vigan tudta eljátszani. Ha keserű élettapasztalásával zárdába megy, kinevetik, s aztán elfeledik; de ő a világ zajos közepében nyitott remete lakot, oda gyűjté maga körül a világ bolondjait, és mulatta magát rajtuk.

Meghallgatta imádói örjöngését, elolvasta szerelmes leveleiket, viselte bokkrétáikat, engedte őket estélyein tánczolni, borátul megrészegülni, mosolyától megörülni, szerelmet vállalni, magukat oktalan pazarlással tönkre tenni; hanem biz ez mind kárba veszett dolog volt: epedezés, levélfirkálás, bókók, megörülés és pénzpazarlás nem használtak senkinek semmit. A nő csak játékszernek nézte őket.

És ezt tudta minden ember. Az ész logikája szerint ebből az következnék, hogy a csalogatott, kinevetett rajongók elmaradozzanak tőle; hanem az élet másképen játszik; épen ez hozta őt divatba. Az emberek annál jobban siettek e gyönyörteljes kinpadra, mentül több áldozatot láttak már onnan kificzamodott észszel, elperzselt lélekkel lebukni.

Ezen bolondok közé tartozott különösen

egy férfit, — a kit Oliva már régebben ismert.

Onnan ismerte, hogy épen ez volt azon tanúk egyike, a ki anyjának szinlett házasságán jelen volt, s körülbelöl ő rendezte az egész tréfát, ugy a-hogy az végbe ment.

Ez az ember volt Malmont marquis.

A marquis Párisban lakott akkor, midön legelőször meglátta Olivát a színházban és abban az első pillanatban ugy belészeretett, hogy mikor aztán a másik pillanatban megtudta, hogy ki e nő? már akkor az késő volt rá nézve.

Talán ha elébb hallotta volna, hogy ki ül ott ama lilaszin damasztk függönyös páholyban? őrizkedett volna oda nézni, de így elébb megtörtént rajta az igézet, azután érkezett a józan tudás, a mi épen olyan keveset használt neki, mint ittas embernek a hasonszenvi labdacs.

A marquis megkisérté a szerencsét. Ő minden szerepre készen volt. Ha e nő valóban az a daemon, a kinek a rossz világ mondja, ha épen csak azt a férfit keresi, a ki miatta koldussá tegye, s aztán föbe löje magát; neki az is tet-szeni fog, ha pedig azt a sértett lelket találná

benne, a kinek őt a jó világ hiszi, akkor ő is tudni fogja, mit tegyen? nemes bánattal, töredelmes szívvel közeledik hozzá, elismerni bűnét, mely őt nevétől megfosztá, de jóvá teszi az által, — hogy egy új fényes névvel kínálja meg; — saját magáéval.

A terv kezdete nem volt nehéz; az ember csak egy látogatójegyet tesz koczkára, ha azt elfogadják, akkor nyitva az ajtó s azontul segít az ész, — vagy az esztelenség.

Az első lépés sikerült, a marquis látogatását elfogadták. — Az úrnő igen kegyes volt, nem mutatott régi haragot a hajdani üldözö előtt, sőt igen nyájasan bánt vele; meghívta estélyeire, elfogadta páholyában, szeretetreméltó kezdett lenni; új imádóját kitünteté; engedte szenvedélyét nőni, míg egyszer a láng kicsapott az ablakon, s a marquis egy örült pillanatban minden vagyonát oda ajánlá ígézőjének. . . . Akkor azután kitiltá őt a házából s többet meg sem látta, akár hol találkozott vele.

A marquis értette a dolgot. — Ő „csak“ vagyonát ajánlá fel a hölgynek, s azért kiadták neki az utat. Ennek több kell, ennek a kéz is kell : azaz hogy a név.

Ebben pedig egy kis akadály volt a marquis előtt; neki neje volt. Még pedig fiatal neje, a kit pár év előtt vett el.

Azt is szenvedélyből vette el: szegény polgárleány volt, kit nem tudott más áron megvenni szigorú szüleitől, — mint a házasság árán.

Amáliának hitták a szerencsétlent.

A marquis a milyen nagyon beleszeretett Amáliába, olyan hamar meg is unta. — A nő nem szerette férjét, s mindig szomoru volt előtte. Ez a legjobb ok arra, hogy a férj elidegenüljön.

A nőnek más ideálja volt; egy leánykori fiatal ismerős, valami orvos: Floiron Ardentnak hitták. Ezt a férj nem tudta. — Ámbár azt sejtette, hogy az a sziv, a mit ő nem tud felnyitni, bizonyosan belőlről van bezárva, valaki lakik már ottan.

A nő és a fiatalkori kedves azután is leveleztek egymással. Volt egy közbenjárójuk: Amália szülőinek egy régi hűséges inasa, az hordta a leveleket pontosan Amáliától Ardenthoz, és onnan vissza. Ezt rendesen nagy hűséggel hajtá végre.

Hanem annyi esze volt az inasnak, hogy

minden harmadik, negyedik levelet megtartotta magánál a küldöttekből, hol a férfitől, hol a nőtől. Azért nem támadt a levelezésben semmi zavar; az ellenörködés pedig lehetetlen volt, mert a szeretők soha sem beszélhettek egymással. Malmont jól tudta őriztetni nejét.

A jámbor cseléd azután, mikor volt vagy tizenkét levele egy rakáson, elvitte azokat a marquis urhoz, s eladta neki egy jó csomó pénzért.

Malmontnak épen az nap adták ki az utat Olivánál, mikor e leveleket kapta. Volt neki legalább min mulatni magát.

Először felbontott egy levelet Ardentől. Abban ez volt :

„Elveszett mennyországom! utolszor akarok előtted megjelenni a siron innen. A mennyi örömet vesztek el, annyi fájdalmat nyertem emlékedben. E fájdalmak közt legsúlyosabb az, hogy te el tudtál engem feledni. (Már ekkor bizonyosan el dugott a hü cseléd egy párt a neki szóló levelekből). Bár hihetném azt, hogy boldogságod feledteté emlékemet. Adj választ csak egy szóval, csak egy intéssel, ha feledni akarsz, megkönnyitem azt rád

nézve : elmegyek olyan messze, honnan hírem se jö vissza. De ha gondolsz reám, várni fogok az időkkel; messziről látlak, boldog leszek, lelkem körüléd fog járni, s tán ha egyszer megöszülök, könnyörül rajtam az ég; — enyim leendsz; — akkor is ugy foglak szeretni, miként most.“

Malmont elnevette magát.

—Ez a fiu várni akar addig, míg én meghalok; valjon hány esztendővel fiatalabb nálam?

A másik levél a nőtől volt. Ebben még szebb dolgokat talált a marquis :

„Lelkemnek jobb fele. Kétségbeesésem vég hangja szól feléd. — Elhagyott Isten és ember, elhagyta te is (alkalmasint ez sem kapott már egy néhány hozzá küldött levelet). Nincs erőm tovább élni. Üldöző ördögöm (áh ez én vagyok! gondolá a marquis) ohajtottá teszi előttem a perczet, melyben a hant koporsóm fedelére fog hullani. Ez az egyedüli nyugalmas gondolata lelkemnek. — Oh légy könnyörülő irántam, csak egy sort, melyből megtudhasz, hogy meg leszek siratva, s örömmel távozom innen. — Isten veled! Csókold meg e levelkét, én is megcsókoltam azt; gondold, hogy engemet csókolsz benne.

Malmont széttépé a levelet, s azután hideg vérrel mondá magában :

— A mit kívántál, az megtörténhetik.

Másnap kocsira ültette nejét, s elvitte magával Issoduneba. Félévig éltek ott, akkor meghalt a nő és eltemették.

Szüléinek azt mondták, hogy agyonbusulta magát, meghalt szívzakadásban, s azok megnyugodtak benne. Egyébiránt nem lehetett panaszuk a marquis ellen, mert az pontosan kifizette nekik a kötelezett móríngot, neje halála után.

A marquis visszatért Párisba, s ezuttal mint kérő mutatta be magát Olivánál.

A delnő elfogadta őt. Tudniillik elfogadta házánál. A további még kérdés alá jött.

Az első találkozásnál azt a különbséget fedezte fel Olivánál a marquis, hogy míg előbbi hódolatait haraggal utasítá vissza : a mostaniakon nevet.

Oh pedig mint illet neki mind a harag, mind a nevetés; lehetlen volt őt még annál jobban nem szeretni.

Malmont vagyonát, nevét, szerelmét tevé a hölgy lábai elé, s az nevetett rajta; pedig a marquis gazdag volt, fényes nevü és szép férfi.

— Kedves marquis, én mondom önnek egy jó tanácsot. Mikor szolgát akar ön venni, vigyázzon, hogy ne vegyen magának urat.

— És ha éppen urat akarnék venni?

— Akkor jó helyen kereskednék nálam. Csakhogy mi mindketten nagyon jól ismerjük már egymást, és igen rég óta. Ugy hiszem, hogy az édes anyám már az ön nevében tanított sirni. — És nagyon sokat sirtam az ön nevében; higgye el. És most azt hiszem, — hogy ez a kárpótlásom, hogy annyit nevetethetek rajta.

A marquist nem hozta e czélzás zavarba. Régen készen volt rá.

— Elismerem, hogy végtelen sokat vétettem ön anyja ellen, s ha nem bántam volna azt meg ezerszer, nem jöttem volna ide, hogy bünömet jóvá tegyem. Én kegyednek elrablott nevéért ennevemet adom, a nyomorért mit szenvedett, átadom mindenemet; éljek én kegyelemkenyéren önnél, s a szenvedésekért, miknek könnyelmű szerzője voltam, urrá teszem kegyedet sorsom fölött, hatalmában áll azokért boszut állni rajtam, vagy megbocsátani.

— Ugy hiszem ilyen szépen beszélnek minden nőhöz, midőn feleségül kéri. És én még

egyet sem ismertem, a kinek helyét irigyeltem volna. Bizonyosan még édesebb szavakat is mondtak ennél a saint-denisi esketőn, a hol anyámat megcsalták; oh ott még esküdtek is! igaz, hogy nem valódi lelkész előtt, de az Isten előtt, és azt sem tartották meg. Lássa marquis én bennem nagyon régi ez a fájdalom; sokkal régibb mint az élet. Annak, hogy önt itt elfogadom s önnel beszélek, sőt még vallomásait is végig hallgatom; ne keresse ön más okát, mint hogy oly igen el vagyok már fásulva minden iránt, hogy még gyűlölni sem tudok; — mert ha gyűlölni tudnék, ez volna az első indulat, a mit ön iránt érzének. De nem érzek semmit. Olyan távol tartom magamat mindenkitől, hogy nem érezhetek. Szánom azokat a szegény gyarló nőket, a kik hisznek, szeretnek, azután gyűlölnék és panaszkodnak, a kik megkötöztetik magukat egy vékony pókhálóban, s ott vergődnek mint a szárnyaszegett pillangó. Nem tartozom közejük. Nem hiszek, és nem csalatkozom. Önző vagyok. Önző a legidomultabb mértékig. — Önnek nagyon jól kell értenie mit tesz ez? mert ön maga is az.

Malmont hallgatott, valamin gondolkodott

magában; a delnő pedig figyelmesen nézte a gondolkodó arczát, mert meg akarta tudni, hogy az mire gondol most? — És — talán meg is tudta.

— Egyetlen asszonyt irigyeltem életemben, szólt Oliva könnyü elbeszélés hangján, mintha csak pusztá mesét mondana most, mely épen eszébe jutott; — egy gyilkos feleségét. A férj dühből megölte ellenfelét, s kénytelen volt futni a törvény keze elől. A nő védte, rejtegette; ápolta őt, egyedül ő ismerte menhelyét. A férj élete egészen a nő kezében volt. — Mennyi aggodalmat, mennyi gyötrelmet kiállt ez asszony, mennyit fáradt, türt, nélkülözött — és mégis milyen boldog volt. Valahányszor férjével találkozott, annak fájdalmas szerelme ölelte át, annak hálakönnyüi üdvözlék. Az üldözött vigasztaló angyalát látta benne, ki őt az egész világ igazsága ellen védte minden erejével, mit a nőnek a szerelem kölcsönöz; még önlelkiismérete ellen is, — s a ki őt egy szavával semmivé teheté, ha ellene talált volna véteni . . . . Ezt a nőt tudtam irigyelni.

Malmont arczán egyre olvashatóbbak lettek a gondolatok Olivának e szavai alatt, ki

mentül többet olvasott azokból, annál nagyobb borzadályt érzett lelkében.

— Kegyed tehát azért irigylé e nőt, mert az, ha neki tetszett, férjét a vérpadra küldheté! — Kérdé a marquis olyan csodálatos mosolylyal, a mit ajkainak vonaglása minduntalan eltorzított.

— Igen. Ez ember lehetett egy örjögő, egy daemon; a miatt a kit szeretett, megölt egy embert, — kit gyűlölt s azután kezébe adta magát annak életre halálra, a kit szeretett. — Hogyne lett volna viszont szeretve!

A marquis arczát egyre jobban elhagyta a tettett nyugalom; lelkében küzdő eszmék tükrözték magukat azon vissza; s midőn a delnö mintegy elragadtatással mondá : hogyne lett volna a férfi viszont szeretve! a marquis elveszté józan eszét, s reszketve mondá a csodálatos hölgynek :

— Oliva, ön engem megtébolyit. Örült vagyok, midőn önt beszélni hallom. Ön az életet kívánja a szerelemért. — Én átadom önnek életemnek titkát; melyet ha elárul ön, nem visz ugyan a vérpadra, mert magamnak is van bátorságom egy pisztoly ajkát megcsókolni; de visszahozhatlanul elveszit. Elfogja-e hinni ak-

kor, hogy szeretem, hogy szeretni fogom örökké, hogy semmivé tehet, ha valaha megszűntem önt szeretni.

— Beszéljen. Rebegé a hölgy jól rejtett borzalommal.

Malmont közelebb hajlott hozzá, halkabban beszélve. Az a mit mondott, szinte égeté a hölgy fedetlen vállát.

— Ön azt mondá, hogy e férfinak, ki azért a kit szeretett, megölt egy embert, a kit gyűlölt, viszontszerelmet kelle találnia. Ime én is megöltem egy embert, a kit gyűlölék, azért a kit szeretek.

— Kit?

— Nőmet.

— Ez mese.

— Méreggel öltem meg őt, senki sem tud róla semmit.

Oliva szédülést érzett, kénytelen volt karszéke támlájába fogózni; arczát azonban most is kényszeríté mosolyt mutatni, s könnyü vérel susogá :

— Minő együgyü mese!

— S ha én önnek kezébe adnám az okiratokat, mik ellenem bizonyíthatnak; az ismeretlen méreg készítése módját, a leveleket,

miket annak készítőjével váltottam, s miket visszaszerezni gondom volt; ha megnevezném magát az embert, — ki egyetlen tanu ellenem; de messzelakó és öntudatlan tanu; ha így kezébe adnám önnek magamat, azt mondva :

„Szeress vagy ölj meg!“ mit tenne ön?

A csodálatos hölgy tudott uralkodni magán : nem halaványult el; nem sikoltott fel a borzalomtól, nem kiáltott segítségért, nem; hódítóan hajolt a marquis felé s kezét nyujtá neki.

— Az elsőt!

Azzal hirtelen megfordult, s mint egy szemérmes gyermek, kinek az első vallomás kiskamlott ajkairól, elfutott mellékszobájába, ott hagyva Malmontot a szerelmi őrjöngés tetőpontján.

Még abban az órában visszajött hozzá Malmont, s egy kis szekrénykét adott neki által; melyben valami volt, a minél drágább nászajándékot völegény nem adott menyasszonyának : egy életnek s egy halálnak titka.

Oliva elolvasta ez iszonyu leveleket — mosolygva; felnyitogató az átkos szelenczéket, üvegcskéket, mikhez maga Malmont is reszketve nyult, ő mosolyogva; meggyőződött az átkozott

valóról, és nem reszketett belé -- s másnap — megesküdött a marquisval a Saint-Eustache templomban -- és akkor is mosolygott.

III.

A vendégek ittak és éljeneztek a boldog házaspárt, — míg jelen volt, s megszólták, mikor egymás után eltűntek a teremből.

Előbb Oliva hagyta el a termet, szobaleányát hivatá, hogy öltöztesse át.

Sokáig tartott az átöltözés; a delnő bizonyosan igen szép akar lenni nászéji pongyolájában, a hogy az előkészületekből kivehetni, még haját is újra fodroztatja. Boldog ember ez a marquis!

Hétszer is zörgetett már menyasszonya ajtaján, mindannyiszor azt mondták neki, hogy még nem szabad. Mikor aztán készen volt a delnő, azt mondá komornájának :

— Most távozzék ön Jeanette s bocsássa be a marquist, ha jönni fog. Ha engem az éjjel valami baj találna érni, akármi baj : — fogja ön e kulcsot, írószekrényemet nyissa fel, ott a készítő nevének első betűjét megnyomva, egy rejtek fiókra talál, melyben egy lepecsételt

skatulya van elrejtve; ezt rögtön vigye el a rendőrfőnökhöz. — Most hagyjon magamra.

A delnő egyedül maradt. Szive hangosan dobogott, mint a bűvészé, ki lelkeket idézett elő, s midőn azok hatalmába adták magukat, reszket közellétüktől.

Az ajtó nyilt, szenvedélytől, örült szerelemtől ittas férj lépett a szobába, de elsápadt és hátratántorodott, a mint abba lépett, — s mozdulatlanul állt meg az ajtó előtt.

Mit látott? Mi tette azt, hogy a völegényi hálószoba láttára megaludjon szívében a vér?

A völegényi hálóterem sirbolttá volt alakítva.

Fehér és fekete függönyök a falakon, a boltozatról lefüggő lámpa kékes-zöld fényt vetett a tárgyakra, a mennyezetes ágy helyén egy fekete bársonnyal bevont koporsó, melynek fedele félre volt hajtva, s a fehér selyem szemfödél feltakarva, mintha most kelt volna ki belőle valaki.

Az alcoven homályában egy fehér asztalka állt, rajta egy halálfő. E halálfő előtt ült és imádkozott egy nő fehér öltözetben, melyen fekete szalag csokrok voltak, derekáról hosszú fekete gyöngyfüzéren ércfeszület csüg-

gött alá, halavány arczát hosszú hajfürtök árnyaszták körül, zöld mirtusz és fehér virágfüzérrel koszoruzva.

Igy volt öltözve marquis Malmont neje, midőn a koporsóban feküdt; s ez volt a menyasszonyi pongyola, a miben öt uj neje várta.

Valami távolból, valami mélységből hangzott enyészetes zugással a „de profundis“ gyászéneke.

Marquis Malmont reszketett.

Most felállt a halavány alak a halálfös asztaltól s eléje lépett.

— Marquis Malmont! Ön megijed menyasszonyától?

— Ah ez öltöny . . . .

— Nagyon tetszhetik önnek, mert megholt nejét ebben temették el.

— Hogy jutottál hozzá? Lihegé irtózáttól fuldokolva a férfi.

— Akarod tudni? Gondoltam, hogy sokszor álmodni fogsz róla, akartam hogy ébren is lásd. Sokat fáradtam érte. Késő éjjel, csillagfénynél, halottrablók társaságában.

— Ah te nem vagy nő, hanem pokolbeli boszuálló.

— A szél süvöltött, bolygó tűz tánczolt a

sírok lapályain, a sötét akászok csikorogtak; — a halottrablók kezében reszketett a tolvajkulcs, egy sem tudta vele kinyitni a kripta ajtaját.

— Oh hallgass! hallgass.

A nő egy perczig hallgatott; azon perczet kitöltötte a mélységből felhangzó ének sora : „dolores inferni circumdederunt me!“

A nő megfogta a férfi kezét és fülébe sugá:

— Kinyitottam én.

A férfinak nem volt ereje kezét kiszakítani a nő kezéből; reszketett, erőtelen volt.

— Lassan felnyilt a nehéz vasajtó, a rozsdás sarkak csikorogtak, mintha valaki jajgatna, sohajtana odabenn, s láthatlan ajkakról nehéz fohászok hangzottak a sötét mélységből elő, az ember arcához ütődve fagyasztó hidegen.

— Irgalom, irgalom.

— A tolvajlámpa világánál elötűnt a koporsó : arannyal kivert fekete bársony koporsó, fehér szemfödéllel.

— Asszony! ordita Malmont, térdre esve Oliva előtt, ölj meg ha akarsz, de ne szólj tovább, ne szólj tovább.

Az pedig folytatá kegyetlenül :

— A koporsón nem volt a födele.

— Isten! sikoltá Malmont, önkénytelenül ragadva meg a feszületet, mely a fekete gyöngyfüzéren függött.

— Valóban ez is az övé volt.

Malmont ijedten ejté azt ki kezéből.

— A szemfödél alatt nem volt senki. Távol onnan, egy szögletben feküdt egy fehér alak, arczzal a földnek fordulva, ajkát e feszületre nyomva halottan. — Ez az öltözet volt rajta. — Marquis Malmont, jer, ölelj meg.

A férfi kétségbeesetten sikolta fel, meg akart fordulni, hogy elfusson, felnyitá az ajtót, s ott a küszöbön ájulva esett keresztül.

Oliva előcsengeté cselédjeit, s parancsolá nekik, hogy vigyék a marquist szobájába, mert rosszul lett; ő egyedül akar maradni.

A vendégek a tivornyateremben nevettek és csufolódva mondák: ugyancsak czimere a völegényeknek, a kit nászestején kitör a nehéznnyavalya. Ugy szánták a szegény menyaszszonyt.

Az pedig kielégített boszutól égő orczával járt szobájában fel s alá, ugy ragyogtak a szemei.

Azután lefeküdt abba a szomorú ágyba, a mi bársonnyal van bevonva s arany szegekkel

van kiverve : ezen nyoszolya biztosítá őt arról, hogy Malmont nem fogja őt álmában meglátogatni.

IV.

Pedig az, a mit Oliva Malmontnak elbeszél, nem volt mesénél egyéb.

Nem járt a csodaasszony Issodunében, nem rabolta meg a halottat, nem törte fel a sirboltot, hanem egyszerűen megrendelé az issodunei gyászpipere árusnál ugyan azt a halotti mezt, a mit az Amália számára készített.

Ha azt tette volna a mit elmesélt, tapasztalandá, hogy a koporsófüdél félre van ugyan hajtva, a szemfüdél is felemelve: de a kriptában nincsen halott. Marquis Malmont eltemetett neje eltűnt onnan : a sirbolt üres.

Azon az éjszakán, melyen az asszonyt eltemették, eljött érte a hű szerető, felnyitotta a vasajtót, elrablá kedvese testét, s haza vitte azt magához.

Nem akarta őt otthagyni e rideg házban, el akarta vinni magával szülőföldre, ott eltemetni, hogy egykor majd őt is mellé fektessék.

Ott lefektette ágyára a szép halottat, és vallott neki szerelmet. Tehette bátran, most nem féltette tőle senki, most már mondhatta neki : én üdvöm, én szerelmem, anélkül, hogy fájdalmat okozzon kedvesének.

És a mint elnézte a szép halavány arcot, olyan nehéz volt elhinni neki, hogy ez már most meg van halva.

Jutottak eszébe esetek : mikor négy öt napig elrejtözött halottak ismét életre tértek, s folytatták napjaikat. E kéz még oly puha, oly ruganyos, ez arc még oly üde, ez ajkak oly elevenek.

Ardent orvos volt. A tudományok hatalma kimerithetlen. Az ifju elővette a mit a tudás hatalmába adott, s megkísérté a szép halottat életrehozni. Mind hasztalan volt. Nem mozdult az meg, nem nyitá fel szemeit többé. Két nap és három éjjel nem mozdult el az ágy mellől, melyen Amália feküdt; akkor az álom, és a megfeszített lelki küzdelem elnyomta : ott az ágy előtt ülve elaludt.

Egyszer arra ébredt fel, mintha egy kéz simulna végig arcán; — feltekintett. A halott keze volt az, mely az ágyról lenyult és arcához ért. Ardent örömtől rémülten szökött fel

fektéből, s a mint Amáliára tekintte, látá, hogy annak keble csendesen emelkedik, mint a ki mély álomban szunyad.

A halálból az álomba!

A pokoli méreg most kezdé veszteni hatását; a halálfagy felolvadt a szivről, s az életműszerek kezdték hivatásaikat teljesíteni; hanem az álom még egyre tartott. A szép arcra visszatért az élet rózsaszine, a gyengéd termet meleg hajlékonysága; de a lélek még távol volt, az még tán nem hallotta meg a dobogó sziv hivogatását.

Ha nem hallotta azt meg, meghallotta Ardent csókjait, mik a szép alvó arczát és ajkait eláraszták, a selyem szempillák lassankint felemelkedtek, két bágyadt szempár áttekintett a halál rémországából az élővilágba, a megnyiló ajk halkán susogta: „Ardent“, a lecsüggedt kar lassan fölemelkedék, s kedvese nyaka körül fonódott, kinek arczát a magáéhoz szoritá, s azután megint lecsukódtak a selyem pillák, elnémult az ajk, a lélek folytatta álmait ott a túlvilág küszöbén.

Hajh, a halál országa messze fekvő vidék; idő kell hozzá, mig onnan valaki visszatérhet.

V.

Ez álomkórság csak hetek mulva tünedezett el a megmérgezett nő idegeiből. Az alatt csak perczekre ébredt fel néha; akkor megismeré Ardent, rámosolygott; engedett magának ételt italt adni, gyógyszert vett be, néha fel is kelt, felöltözött, Ardent karján végig járt a szobában, hanem beszélni nem tudott. Nem emlékezett semmire, a mi elmúlt, a jelent is csak úgy észlelte, mint a ki még félig álmodik, s azoknak felelget, a kik álmában beszélnek hozzá.

Ardent egy éjjel fedett kocsiban elszállítá őt falun lakó szülőihez. Ott félévi anyai ápolás lassankint visszaadta a nőt az életnek; kigyógyult a halál utáni mámorból, megrázott idegrendszere helyre jött, kedélye feltisztult, lelke visszanyerte látását, s azután megtanult boldog lenni. Ardent neje lett.

Miért ne lett volna az? Nem mondhatta-e őt az Isten előtt magáénak az a férfi, ki őt a sirból hozta fel, ki eltávozott lelkét szerető gonddal édesgette vissza a földi világba? Nem szünt-e meg neje lenni Malmontnak, a midőn a

koporsófödelét rászegezték? nem szakadt-e ott ketté minden viszony közöttük, a hol a sirbolt-ajtó elválasztá őket egymástól? Nem egy új élet-e ez, a melyben most jár, egy új világ, a halál országa utáni lét, s ki üldözhetne valakit — a túlvilágon?

Amália valóban a túlvilágon találta magát félév múlva. Most kezdett el még gyermek lenni, örülni a mezei virágnak, az apró házi állatkáknak, a boldog családi csendéletnek. — Mintha az a szomorú kétségbeesett halvány teremtés, a ki az előtt marquis Malmont örzött kastélyában sohajtani sem mert, valóban halva feküdnék a földben, s egy másik lény támadt volna fel helyette, a ki vidám, enyelgő, elmés, kinek gyermeteg jó kedve mindenkit földerit a ki közelében él, a ki néha oly tulcsapongó örömében, hogy Ardentnak kell őt figyelmeztetni: — „a nagy öröm megárt! Malmont még él!“

Igaz ugyan hogy megházasodott, elvette Páris leghiresebb delnőjét: de azt már tudja a világ, hogy nem boldog vele. A nő tudja ki- nozni férjét.

Ardent sokszor felment Párisba, hirt hal- lani Malmont felől, a ki őt soha sem látta;

olyankor megfoghatlan meséket regéltek neki e csodálatos viszony felől, mi e férj és neje között van.

Ez a férfi, ki oly hiu, oly merész volt a világ előtt, ki hideg szívével szeretett dicsekedni máskor, a gyávaságig szelid volt urnője közelében, s ha az véletlenül megszólítá, összeresztette bele. A marquist éjente valami csodálatos kór szokta gyötreni; félre beszélt; ilyenkor kiküldötte cselédeit s orvost sem eresztett magához közel. Nem is állta volna ki ember, hogy azt a nyögést, azt a kisértetes sohajtozást órákig hallgassa; közbe a marquis eleven visioinak töredékes felkiáltásait. Csak Oliva volt az, a ki ezt ki tudta állni. Ő reggelig eljárkált abban a teremben, a hol Malmont feküdt; mit tett, mit beszélt? azt nem tudta senki, de a mellékszobában fekvő cselédek nem birták szemeiket lehunyni attól a suttogástól, a mit a nő beszélt férjéhez, s a mire ez kétségbeesve orditozott fel, hogy ne szóljon tovább! és még sem merte neki azt mondani, hogy hagyja el, hanem vonaglott előtte, mint egy meggázolt féreg.

Ilyenek voltak marquis Malmont mézes hetei.

Félév alatt a délczeg, daliás férfi egy roskatag váz lett. Templomba kezde járni, merev, sötét tekintettel járta az utcákat, gyakran reggelenként aléltan lelték őt cselédei szobájában a térdeplő előtt, a feszületet görcsösen szoritva két kezébe.

Mind e rejtély fölött magasan látszott uralkodni ama csodálatos nő, ki nem sajnálta ifju életét azon emberével összekötni, a kit gyűlölt, csak azért, hogy kinzója lehessen neki, a mig él.

A marquisról eszeveszett dolgokat kezdtek el beszélni: hogy éjjel kiküldözi cselédeit, megnézni, hogy nincsen-e valami idegen nő az utcán, a ki be akar jöni a házba? A cselédek unják már a sok szaladgálást, s inkább hazudnak neki, hogy de igen is van. Akkor azután kérdezi tőlük, hogy milyen? Azok leírnak előtte valakit, a hogy épen eszükbe jut. Azon azután megnyugszik. Látszik, hogy nem találta el azt a képet, a mi az ő lelke előtt jár csak néhány lépésnyi távolban szüntelen előtte; soha sem tud neki hátat fordítani, mindig előtte jár. Egyszer Oliva szobalánya valamit mondott a marquis inasának, midön a marquis a következő éjjel ismét felkölté a cselédet, azt

kérdezve, hogy nincs az előszobában valami delnő, a ki őt keresi; az leirt előtte egy olyan alakot, a melytől a marquis arczából eltűnt a vér, a mitől reszketett minden tagja, s ekkor arra kérte az inast, hogy vegye le a falról azt a pisztolyt, s löje őt vele föbe; a mit ez természetesen nem fogadott meg.

Máskor meg mindenféle rongyos embereket keresett fel a külvárosokban; azoknak ígért nagy összegeket, hogy menjenek el Issoduneba, törjék fel ott a Malmont család sirboltját; valakit találni fognak ott egy szögletben, a ki már nem él, azt fektessék vissza üres helyére, és szegezzék rá jól a koporsó födelét. Azok azt hitték, hogy örült, s nem indultak el szavára.

Végre egy este, a mint szobájába lépett a marquis, irtózatosan sikoltva szökött vissza az ajtóból, s azzal a lépcsőkön lerohant, és elfutott a háztól.

Mi ugy megrezzenté, az egy arczkép volt, megholt nejének arczképe, melyet Oliva készítettett számára; s távolléte alatt ágya fölé függeszteté.

A marquis hová futott el házából? először a Szajna partjára; de ahhoz nem volt bátor-

sága; végig sietett a parton, egyik hidon keresztül, a másikon megint vissza, a hidakról lenézegetett a vízbe. Nem volt bátorsága a korláton keresztül ugrani.

Végre elhatározta magát, egy üres bérkocsit talált elő, annak azt mondá, hogy vigye őt a rendőrfőnökhöz.

Még a bérkocsisnak is feltűnt a férfi feldult arcza; azt kérdezé tőle: „odáig viteti-e magát csak, vagy vissza is?”

Malmont komolyan vette a humoristikus kérdést, s azt felelé, hogy csak odáig.

A rendőrfőnök személyes ismerőse volt Malmontnak, ki már régóta tudója volt sok apró részletnek a marquis életéből, különösen a mik azzal második házassága óta történtek.

Malmont ebben az órában felfedezte a hivatalnok előtt, hogy ő első feleségét megölte. Elmondá neki, hogy annyira nyomja a büntudat, hogy inkább szabadulni kíván az élettől, s enyhülést talál abban a gondolatban, hogy büneiért vérével lakoljon.

Vallomását azonban annyira keverte titkos visiókkal, képtelen lélekjelenésekkel, hogy a rendőrfőnök nem hitte el neki a mit beszélt, egészen más valamit hitt felőle.

Malmont észrevette a kétkedést a hivatalnok arcán : a maniákusok nagyon éles tekintettel bírnak, ha azt kell észrevenni, hogy valaki nem hiszi magában azt, a mit tőlük hallott. Ekkor tehát azt is megmondta neki, hogy a bizonyítékok, a készített mérgek, azoknak készítője nevével s a részletes gyilkosság leírásával együtt neje kezében vannak, kinek ő azokat egykor örült szerelme bizonyítékául adta át, csak kérje tőle a főnök; ez az asszony bizonyosan ki fogja azokat szolgáltatni, mert őt halálosan gyűlöli. Legyen az ő öröme teljes.

A rendőrfőnök egyet gondolt; levelet irt rögtön Olivának, hogy azonnal siessen az általa meghatározott helyre; azzal karon fogta a marquist, s azt mondta neki, hogy ez önfeladás nyomán őt azonnal foglyává teszi, s személyesen fogja őt oda elszállítani, a hol azután őrizet alá tehetik.

A marquis megköszönte a figyelmet, melyet a főhivatalnok rangja iránt tanusított, s engedte magát karonfogva levezettetni általa a lépcsőkön, ott beült a rendőrfőnök fedett hintájába, ez mellette foglalt helyet; fegyveres rendőr nem ment velük; csupán az egyenruhás cselédek a bakon. Malmont gondolá: akár-

ki azt hiheti, hogy mi most valami estélyre megyünk együtt, pedig a börtönbe visznek.

És pedig nem a börtönbe vitték.

Abban az ismeretlen épületben, melynek udvarán a rendőrfőnök kocsija megállt vele, egy szelid komoly arczu férfi fogadta el őket, kinek vonásaiban Malmont hiába akarta keresni a bíró szigoruságát, vagy a tömlöcz-örkeménységét, inkább hasonlított az valami jókedélyü tudományos emberhez, például orvoshoz.

A rendőrfőnök azt mondá Malmontnak, hogy legyen ez ur előtt egészen nyílt, mondja el neki, a mit vele tudatni chajt, mert ez az ur lesz az ön védője. Legyen hozzá teljes bizalommal. Ha vége lesz értekezésüknek, ön ismét vissza fog jöni.

Marquis Malmont egyedül maradva az ismeretlennel, elmondá neki, hogy ő védetni nem akarja magát, de ha a fiatal ügyész ur ki akarja magát valami szép beszéd által tüntetni, ő kész előtte az egész büneset adatait, lélektani folyamataival, visióival és chemiai műtéteivel együtt elmondani, a miből azután az ügyvéd ur csinálhat olyan cause célebret, a milyen neki hirt s nevet szerezhet.

Azzal elmondott az ügyvéd urnak mindent, a mit már a rendőrfőnök előtt is felfedezett. A fiatal tudósképű ember folyvást szeméi közé nézett a beszélőnek, néha a kezét megfogta, s ez érzé, hogy annak ujjai, mintha véletlenül tennék, néhány perczig üterein nyugosznak meg. Különös ügyvéd lehet ez.

Azonban csak mondta előtte tovább történetét, a maga rémes valóságában, hogy arcán a hideg verejtek gyöngyözött bele: s többször félbe kellett azt szakítania, a titkos borzadály miatt.

Ezalatt a rendőrfőnök várta a mellékteremben Olivát.

Néhány perc múlva az is megérkezett.

A rendőrfőnök eléje sietett.

— Bocsánat asszonyom, hogy e helyre fárasztottam önt. Kegyed férjének nagy baja van.

— Sejtem. Mondá Oliva. Ő följelentette magát, mint gyilkost.

— Valóban azt tevén.

— Azt állította, hogy első nejét megölte.

— Igen. Azt mondta előttem.

— S valószínűleg hivatkozott reám, hogy én ismerem bünének részleteit; kezemben van-

nak bizonyítványai, s azokat szívesen ki fogom adni, mert én gyűlölöm, mert üldözője vagyok . . . .

— Asszonyom, hogy tudhatja ön ezeket? Épen ezért hívtam önt, s ön már előre tudja, a mit mondani akarok.

— Szegény ember! Szólt Oliva szánalommal, ez rögeszméje; előttem is sokszor rajongott vele, mindig más meg más versioját találva ki a történetnek. Félttem öt, hogy meg fog bele tébolyodni.

— Tehát az esemény, a mit mondott, nem való?

— Nem uram, az csak egy szomorú hallucinatio, egy képzeletben festett rém, a mesének semmi alapja, a mit megítélhet ön abból, hogy a szerencsétlen ember engemet titkos üldözőjének képzel, ki nem rég idő előtt önkényt választám öt férjemül, s midőn borzasztó betegsége rajta kitört, hiven és gyöngéden ápolám mindig.

— S mi ok lehetett e képzelgés alapja?

— Igen természetes ok uram. Midőn nőül vett, a nászestén epilepticus roham szállta meg. Ő drasticus szerekhez folyamodott, hogy betegségétől megszabaduljon, s azok megzavar-

ták idegrendszerét. Ugy hiszem, hogy ez mindent legjobban kimagyaráz.

— Ez sokszor megtörténik, mondá a rendőrfőnök, ki semmi csodálnivalót sem talált abban, hogy egy párisi delnő ilyen orvostudományi titkokkal ismerős legyen. Kegyed férjét e szerint gyógyíttatni fogjuk.

— Valóban én is azt hiszem, hogy legfőbb ideje erre gondolnunk. A mig monomaniája, csak a közöttünk jelenetekre szoritkozott, titkoltam, rejtegettem azt; azonban már cselédek és ismeretlen emberek előtt is kezd háborogni; s félek, hogy egyszer saját életében tesz kárt. Épen néhány nap előtt történt, hogy pitvarnokát rá akarta beszélni, hogy öt löje föbe.

— Asszonyom, kegyed tudja, hogy férje most itt van?

— Gyanítottam.

— Nem fogja kegyedet sérteni, ha azt mondom, hogy itt is fog maradni?

— Uram, én kénytelen vagyok ezt a hidegvért erőtetni magamra, mert ha gondolkozni akarnék azon, hogy egy szép deli férfi, kit hajlamból választottam férjemül, a nélkül, hogy otthon nyugalmas házában, velem, nejevel egyetlen egy boldog pillanatot töltött

volna: most e borzasztó helyen van és nekem
öt itt kell hagynom; — akkor akár magam is
itt maradjak.

— Teljesen értem kegyed fájdalmát. Vi-
gasztalódjék; én úgy hiszem, hogy ki fogják öt
gyógyítani. A mi bajnak természeti okai van-
nak, azt természeti erők meggyógyítják. —
Hanem a gyógyítás valószínűleg hosszú leend.

— Ön meg fogja tudni uram, hogy bármily
hosszu legyen is az : Malmont marquis neje
nöi kötelességeiről meg nem felejtkeznek.

— Meg vagyok felöle győződve.

— Nem gondolja ön, hogy jó lenne ha vele
találkoznám?

— Ellenkezöleg. Nem szabad önt látnia.
Távozzék asszonyom haza.

Oliva elment, a rendörfönök pedig vissza-
tért Malmonthoz.

A marquis a rémtörténet elbeszélésétől ki-
fáradtan ült karszékében; az a különös ügy-
véd forró homlokát simogatta.

— Uram, szólt hozzá a főnök, legyen ön
bizalommal e derék férfiuhoz, ő szivén hordo-
zandja az ön ügyét; tekintse benne valódi jó-
akaró barátját; addig is, míg önt hivatni fog-
ják, maradjon itt, és viselje magát nyugodtan.

Malmont azt mondta, hogy egészen megvisasztalva érzi magát, miután bűnét kivallotta, s büntetésére vár; hogy régóta elfeledte, hogy kell csendesen aludni? reméli, hogy megtanulja azt itt — a börtönben.

Az pedig nem volt a börtön, hanem a Bicétre, az örültek háza.

Első egypár nap nem vette azt észre Malmont, hogy hová jutott? Komolyan úgy beszélt orvosával, mintha az ügyvéde volna, csak akkor, a midőn az gyógyrendszerét nagy ovatosan megkezdé, akkor jött rá, hogy ő vele nem úgy bánnak mint bűnössel, hanem mint örülttel....

És akkor elkezdett dühösködni, tombolni; arra aztán bezárták az ádáz örültek közé; mentül jobban átkozta magát és esküdött, hogy ő gyilkos, annál jobban hittek gonosz betegségében, s fárasztották magukat gyógyításában; csepegették fejére a vizet, s töltötték összecsikart fogai közé az orvosságot, míg utoljára térdre hullott, megadta magát, és úgy könyörgött, hogy végezzék ki, hiszen ő azt megérde-melte.

Oliva azon naptól kezdve elhagyta Boulevard des Italiensi palotáját, egy bérelt lakba vonult a Bicétrehez közel.

Azt mondta róla minden ember, hogy példánya a női hűségnek. Minden nap kétszer ment személyesen tudakozni a marquis hogyléte felől; gazdagon fizette az orvost, s órákig eltanácskozott vele a marquis betegsége okairól, folyamáról, fokozatairól; azután a használandó gyógyszerekről, reagensekről, heroicumokról, az egész gyógyrendszerről. Ugy látszik, hogy azóta mindig ezt tanulmányozza.

. . . . A marquistra ki volt mondva, hogy ott haljon meg a Bicétreben.

VI.

Malmont csak egy utját látta a szabadulásnak : csendesen viselni magát és úgy tenni, mint a ki gyógyulóban van.

Nappal sikerült az neki; nyugodtan, szelíden tudott orvosaival beszélni, felelt értelmesen, nevetett a mulatságos adomákon, miket olvasni adtak neki; örömet hallgatta a zenét, s maga is kért egy fuvolát, hogy azon játszó; leült más jámbor ábrándozókkal sakkozni, kártyázni, s nem vette észre, hogy a zene, a nevetés, a kártyázás háta mögött szüntelen ott van egy megmozdithatlan örök gondolatja,

mely lelkében tovább-tovább fonódik, és unta-
lan újra kezdi magát, s mely annyival iszo-
nyubb az örültek rögeszméjénél, mert ez való,
gyógyithatlan tudás . . . . Hanem éjjel a csen-
des árnyékos, lélekjárta órában nem volt ha-
talma többé lelke rémei felett; akkor azok let-
tek az ő urai, akkor lehetett hallani, mint sir,
mint sohajtoz, mint veri magát a földhöz;
imádkozik az Istenhez, s egy percz mulva ta-
gadja annak lételetét, és beszél láthatlan ala-
kokhoz, küzd velük, fut előlük, küldözi őket
maga elől, míg végre kifáradtan rogyik össze
elviselhetlen terheik alatt.

Az orvosok szépen törhették rajta a fejü-
ket, hogy micsoda neme ez az örültségnek,
mely éjszaka megjő s nappal elmarad.

Egy délután erős zivatar támadt; az örül-
tek egy része a Bicétre kertjében sétált, mi-
dön egyszerre minden fenyegető előzmény
nélkül rajtuk csapott a vihar. Akkora jegek
kezdtek el hullani, mint egy dió, a heves szél
gyökereikből tépte ki a fákat, egy villám épen
a kert vizmedenczéjébe csapott le. Annyi örült
ordítás, jégverés, mennydörgés közepett Mal-
montnak egy gondolat jutott eszébe: mene-
külni erről a helyről.

Az örök annyira meg voltak lepve, elájult asszonyok, rémült tébolyodottak annyi dolgot adtak nekik, hogy oly nyugalmasabb betegek-re mint ő, nem is figyelhettek akkor; maga a zivatar, ez a természet örült fia, pártul fogta a menekülőt; porfelleg, jégeső elrejté őt szem elől, senki sem vette észre az első zavarban, hogy egy tébolyodott ember felmászik a három ölnél magasabb köfalra, s onnan, e nyaktörő magasból pillanatnyi habozás nélkül leveti magát arra a koczkára, hogy összezuzva marad a földön.

Az orkán nem engedte őt leesni a követre, hanem elrepíté hat ölnyi távolra, mint egy laptát, s ott az utczai jeges-árba vetette le. Semmije sem törött. Hirtelen felszedte magát, s kezdett futni ki a szabadba. Tudta jól, hogy merre kell mennie? a merre a zivatar huzódott: ez volt az ő természetes védője, utmutatója. Tudta, hogy a zivatar mentében senki sem jö őt üldözni. Ádáz óra volt az, s annak magának is örülnék kellett volna lenni, ki ebben az órában egy örültet el akart volna fogni. A sűrű jég paskolta a futó födetlen fejét, a szél széttépte ruháit, a villám cikázva vágott keresztül szemei előtt, recsegő dörgé-

sét hagyva maga után; a futó nem gondolt velük; a merre a szél vitte, a merre a hulló jég kergeté, arra száguldott, a hol elesett, ott megpihent, s azután megint futott a szél előtt, a villámok után.

Két óráig tartott, a míg a zivatar elfutott fölötte; a vihar mégis jobb futó, mint az örült; az tova ment, őt pedig elhagyta egy összedült erdő közepén. Valami szép kis mulató erdő volt az, Páristól két órányira; a kitépett fák, mik az utakon keresztül voltak döntögetve, mind hársak és jegenyék voltak, lehasgatott galyak temették el az alacsony rózsza-, ákász- és jazminbokrokat, miket sűrűn fedett a halomra hullott jég.

Ez épen arra való hely volt, hogy Malmont éjszakai tanyául válassza magának. Körül minden mező, liget le volt tarolva; volt az embereknek egyéb gondjuk, mint egy elfutott örültet kergetni.

Egy tövéből kiforgatott fenyő alatt, mely ágaival egy egész szép csoport taxusfát nyomott össze, elég sűrű, elég sötét menedéket talált — a jeget kihányta maga alól, oda bevonult és összehuzta magát.

Lassankint egész éjszaka lett, az ég bebo-

rult, sötét lett, hanem a távozó zivatar még egyre világított benne. Egyik villám a másik után perczről perczre, majd itt, majd amott deríté fel a tájat, szomorgó kékes színt adva mindennek egy perczre. — Jó világítás ez annak, a ki ugy keresi az utat, mint marquis Malmont.

Két óráig gunnyasztott a fenyők és taxusfák sötétében, nem aludt, nem is arra való volt neki ez az éjszaka, hanem kigondolta magában az egész uti tervet, mindent, a mit annyit forgatott fejében, ha egyszer kiszabadulhatna, mit tenne? hová menne? és hogyan érne oda?

Azután utra kelt és ment — ment, míg nem viradt. A vihar egész éjjel világított előtte s hivogatta őt maga után. Nem tartott az uton, nem találkozhatott senkivel; kikerülte a fálvakat, s reggelre elbujt egy hid alá. Ott várta be míg ismét bealkonyodik, s egész nap ki nem jött rejtekéből.

Mikor ismét jó sötét lett, akkor folytatta az utját. Letért az eddigi irányból, s délszak felé kezdett tartani. Nehány óra alatt kiért abból a szomorú pásztából, a mit a jégeső hosszú vonalban egész a tengerpartig elvert, s

zöld erdők közé jutott. Jobbára dió- és gesztenyefák voltak. Ott lakomát tartott e fák alatt. A gyümölcs félérett volt már, s ő elég éhes, hogy azt egész érettnek találja. Még azonfelül ruháját is tele szedte a hulladékkal, mert még holnap is nap lesz, és nem tudja hol fognak a számára teríteni? Holnaputánon túl aztán vagy virad meg többet vagy sem.

Néhol mégis a mérföld-mutatók kedvéért ki kellett mennie az utra, hogy megtudja, vajon jól megy-e erre? olyankor az ut melletti árokban lappangott végig, hogy véletlen észre ne vegyék.

A következő viradatra egy nagy sikszágot ért, melyen sem erdő, sem hegyszakadék nem volt, a hol elrejtessze magát, itt egy boglyába ásta be magát, s ott várta végig a hosszú napot. Parasztok ott jártak körülötte szekerekkel, egyik másik boglyát felrakták, elvitték: az ő rejtekhelye érintetlen maradt. — Egyegy kuvaszkutya megis ugatta, a béresek azt mondták: hörcsögöt kerget, s nem törődtek vele.

Azután megint éjszaka lett és ő megint futott odább, s azután még egy fáradságos éjszaka, és még egy unalmas nap következett, az utolsó éjszakán azután célzott ért.

Reggelre ott volt az issodunei temetőben
 Ott volt azon sirbolt előtt, melybe első feleségét eltemetteté, azon rács-ajtó előtt, mely azóta ugy belerozsdásodott sarkaiba; a halottak olyan keveset használgják a kilincseket!

— Itt vagyok halavány kísértő lélek! sutogott e rácson keresztül. Eddig te látogatál meg engem, most én látogatlak meg téged. — Csak egy éjszakát várj még, csak a jövő éjfélt, akkor majd többet beszéljünk egymással. Majd éjféltkor, addig nyugodjál . . . .

Malmont tudta, hogy e sirbolt előtt áll egy régi római sarcophag, mit ő diszitménynek állittatott oda, e tág kökoporsó egyik végén van egy nagy törés, melyen befér egy ember, s odabenn bizton elrejtözhetik; senkinek sem fog eszébe jutni, hogy ott élő embert keressen.

A marquis oda rejté magát.

És azután arról gondolkozott, hogy majd mikor megint éjszaka lesz, a sirbolt tetején keresztül lemászik valamelyik léglyukon át, melyen vissza nem lehet jöni. Nem is szükséges. Ott a koporsóból kikelt hullát vissza fekteti elhagyott fekhelyére, s azután — egy vaszegre ott a fülke mellett felakasztja magát. Tudja bizonyosan, hogy most is ott az a kötél,

melyen a koporsót leeresztették. Majd azután egyszer a jövő században, ha ez a sirbolt is rommá lesz, s szétbontják, a temető helyére várost építenek, hogy fogják az emberek fejüket törni rajta, hogyan került az a kötélen csüggő csontváz ama koporsó mellé? ki lehetett az és mi hozta oda? — Hogy kapnak majd rajta a regény-írók és a tárcza-költők!

Tetszett neki ez a gondolat; hiú volt rá.

A nap szépen feljött, szűk odúja nyílásán keresztül látta, hogy ragyognak a fűszálakon rezgő harmatcseppek, hogy nyitják ki a vad virágok éjjel alvó kelyheiket; hallotta hogy dong a vadméh virágról virágra szállva, és azt kívánta magában, hogy csak már elmulna ez az utálatos napfény.

Annak a szép napfénynek pedig igen sok ember örült akkor. Vasárnap volt; szegény városi nép ilyenkor siet ki a zöldbe, meglátogatja a mulató kerteket, még a temetőket is szereti, ha a nap melegen süt akkor.

Ott jártak keltek az emberek Malmont rejteke körül, szilaj diák csapat laptázott közelében. Százan is megfordultak ott a sirbolt előtt s betűzték fenhangon az aranyos irást a sirlapról. Némelyik rosszul olvasta, Malmont úgy

szerette volna megigazítani. Egyszer egy dajka is jött oda egy gyermekkel, leült vele a sarcophagra; mulattatá a gyermeket zörgetyüvel, danolt neki, a gyermek nem akart aludni.

Azután délre harangoztak s egy kis csendesség támadt. Megint hallható lett az örökös bogárdongás, s ez alatt Malmont szemeit elnyomta az álom.

Talán sokáig is aludt, talán sokat is álmodott, a midőn hirtelen felébreszté valami, és az még csodálatosabb volt minden álomnál.

A mi felébreszté, az egy ismerős hang volt; hang, a mitől egész idegzete megrázkodott: — eltemetett nejének hangja.

De nem az a sirokból jövő hang, melylyel a rémek ijesztgetnek éjjelenként kísértetlátó halandót: hanem vidám enyelgő beszéd, vegyülve nevetéssel és gyermek felkiáltásokkal.

Malmont kitekintett a sarcophag nyílásán, és látta őt maga előtt: ugyanazon arcot és alakot, a kit ő a sirba letett és a ki most itt jár a virágos fűben.

De mégsem ugyanazon arc; mert a kit ő eltemetett, az szomorú hervatag virág volt, ez pedig egy vidám, piros, nyájas teremtés, a ki nek arczáról a boldogság sugárzik.

A boldogság meg is van fejtve. Ott van mellette egy szép, szelid arczu ifju, ki a hölgy kezét kezei közt tartja, s olyan gyöngéden, olyan szerelmesen tekint reá, mint egy szerető férj.

Egészen olyan, mint ő, de még sem ő!

A hölgy odafutott a sirkőhez, s elolvasta, a mi rá volt írva.

„Itt nyugszik Lizardin Amélie, marquis Malmont feledhetlen neje; a vigasztalhatlan férj ide temette el minden boldogságát, ohajtva a boldog feltámadást, mely őket ismét egyesítse.“

A nő olyan jókedvűen tudott kaczagni erre.

— Ne nevesse Charlotte! feddézze őt szeliden az ifju, s elvonta onnan a sirkőtől.

Malmont gondolá, hogy minőt tévedt, ez más : ez Charlotte.

A pajkos nő azonban tréfásan ölelte most körül az ifju nyakát, s azt mondá neki :

— Miért nevezesz te engem ilyenkor is Charlottenak, midőn egyedül vagyunk?

— Hogy hozzá szokjam. Látod, te oly gondatlan vagy.

Ah! Malmont figyelni kezdett.

A hölgy odavonta férjét a sirt körülvevő orgonabokrok mögé, s kényszeríté vele együtt leülni a szép puha pázsitra.

— Haragszol rám? kérdezé tőle gyermeteg hizelgéssel.

— Féltelek; merész szeszély volt tőled ide jöni.

— Ah ah! ne félj; az egész föld tele van angyalokkal, csak egy ördög volt benne, és az nem árthat már. Azután a halottak jó emberek, nem árulnak el senkit. Még a halál is jó ember; nélküle nem volnék a tiéd. Látod én azért jöttem ide, hogy megmondjam neki: „köszönöm neked jó halál, hogy engem Ardentomnak adtál.“

A férj magához ölelte nejét és megcsókolá.

— Látod, most itt ülünk együtt sirhalmon; olvassuk sirversemet és kaczagunk hazugságain. Kinek jutott már az a szerencse, hogy saját sirján ülhetett és sirversét olvashatta?

— Bohó gyermek te. A boldogság elbizakodottá teszen.

— Megérdemeltem ezt a boldogságot, mert nagyon sokat szenvedtem érte. Aztán épen itt nincs mitől tartanunk. Egész Issoduneban nem

látott senki élve, egy vén cseléden kívül, a ki azóta meghalt, senki sem ismert; csak akkor láttak, midőn a koporsóban feküdtem; — hasonlítok ahhoz?

— Oh nem, oh nem! mondá Ardent, s bizonyosságul kétszer is megcsókolá, mind a két szemét egyszer. Mind a két szem úgy nevetett utána.

— S végtére kinek volna érdeke engemet az egy halálon túl is üldözni; Malmont örült midőn megszabadult tőlem, hogy uj nőt vehessen, most pedig az örültek házában ül, s mint magad mondád, orvosolhatlan tébolyult . . . .

. . . . — De hát ha már meggyógyult? . . . . szólt ekkor a hátuk mögött egy hang, s a szétváló orgonabokrok között ott állt marquis Malmont.

VII.

Oliva Párisban nemsokára egy levelet kapott a marquistól, mely így szólt :

„Kedves kisa szony! Ne fárassza kegyed magát további keresésemmel; itt vagyok Issodunban. Minthogy alig merem remélni, hogy a fentebbi czimzeten kegyed meg ne ütödjék,

bátor vagyok kegyeddel tudatni azt a különös körülményt, mely ezt a megszólítást indokolja. Kegyed hallhatott valamit róla, hogy a bolondoknak néha jó ötleteik vannak : ilyen bolond jó ötlet volt tőlem annak a felfedezése, hogy a köztem és kegyed közt létrejött házasságnak olyan lényeges akadálya volt, mely azt semmissé teszi. Kegyed soha sem szünt meg Delmaure Oliva kisasszony lenni, és én soha sem adhattam kegyednek a Malmont nevet. A mint-hogy azt kénytelen is vagyok mostan kegyedtől elvenni, még pedig azon oknál fogva, mert ezt a nevet egy más nőnek fogom adni. Igen sajnálom ugyan, hogy kegyed ez által ugyanazon szomorú játékot ismétli, melynek anyja is áldozatul esett, hogy tudniillik hajadonná lett, miután már nőnek hívatta magát, azonban adhatok egy jó tanácsot kegyednek : ott vannak a hírlapok, hirdettesse ki kegyed egynehányban, hogy N. N. fiatal jó módu hajadonkinek épen csak egy névre volna szüksége, bátorodik felszólítani azokat, a kiknek épen csak egy eladni való nevük van, hogy jelentsek magukat; tetszése szerint fog választani közülök. Biztosithatom önt, hogy lesz sikere; a reclame útján sok derék hajadon tett már

szert férjre. — Adieu! — Marquis Malmont.“

A mennyi idő alatt egy levél Issodunéból Párisba repül, s egy dühös ember onnan ismét visszaroohanhat, ott volt Issodunében Oliva.

Legelső kérdésére megtudta, hogy a marquis itt ismét nagy zajjal él; hitele megújult, elegans házat tart, és nőcselédséget fogadott régi palotájába, mert asszonyt hoz a házhoz.

Oliva át sem öltözött utiköntöséből, ugrásietett őt felkeresni.

A marquis nevetve fogadta.

— Ah szép menyecske! ön reclamálni jön? Bizony mondom, hogy későn, nagyon későn. Én kénytelen vagyok a liaisont felmondani.

— Marquis, ön komolyan meg van tébolyodva, s ezuttal inkább a száanalom, mint a harag siettetett önhöz. Ön tudja, hogy én önnek törvényes gondnoka vagyok, mint betegnek, s önt visszavitetem oda a honnan elszökött.

— Nem tudok sem betegségről, sem gondnokságról semmit szép kisasszony, mert ön nekem nem törvényes nőm.

— Hát mi vagyok?

— Azt nem akarom önnek szemébe mon-

dani. — Olyasvalami, a mi ön anyja volt önnek atyjára nézve.

— Nyomorult! Azt hiszed, hogy ez undok megbántással kényszeríteni fogsz arra, hogy megölessenek.

— Oh épen nem. Légy a felől megnyugodva, hogy nem teheted. Én kijátszottalak: tréfáltam veled. Te visszatréfáltál, s most egyenlők vagyunk. De utoljára mégis csak én nevetek. A mi iratokat tőlem bírsz, azokat akár rámába tetesd. Bohóság házassági szerződésed, bohóság az egész vallomás, a mit kezdedbe adtam. Eredj haza szép delnő, és keress mást magadnak, én nem tartóztatlak tovább.

— Csakugyan megörült; — mondá halkan Oliva.

— Nem örült meg! — kiálta fel diadalmas arczczal Malmont — hanem megszabadult, tudd meg, hogy első feleségem él!

— Amália!

— Igen, Amália él. És így én nem lehetek az ő gyilkosa. Él, a midőn téged nőül vettelek, és így nem lehettél nőm soha; hanem voltál egy rászédett némbér, a ki nem tanult anyja példáján, és most keresheted igazságodat; mentül jobban keresed, annál többet fogsz be-

löle veszíteni. Malmont visszahozza első nejét a házhoz, téged pedig elkerget küszöbéről, s mikor eszébe jutsz, még csak azt az erőszakot sem teszi magán, hogy nevetését visszatartsa.

Oliva nem hallotta már a nevetést. Szégyentől égő arczczal futott el onnan. Magánkívül volt. Mesének kellett hinnie az egész dolgot. Hogy történhetett volna az? De e merő átváltozás a marquis lényében mégis azt bizonyítá, hogy valami érthetlen valónak kell abban lenni.

Oliva a preféthez sietett. Elmondá neki, hogy ő marquis Malmont második neje, ki most az állítja, hogy első neje még él; mi igaz ebből?

A prefét arczából láthatta, hogy ő nagyon restel erre a kérdésre felelni; valami kelletlen sajnálkozást mutatott, a minek sértenie kellett Olivát.

— Bizony édes asszonyság, ez egy igen különös történet; az ember csaknem azt mondaná rá, hogy hihetetlen, ha önvallomások nem hitelesitenék. A marquis eltemette feleségét, valóban eltemette; ott voltunk a gyászszertartáson, láttuk őt meghalva. A nőnek azonban volt egy régi hive, a ki éjszaka felnyitotta a

sirböltot, s ellopta a halottat. Haza vitte, és az csak tetszhalott volt, ki a természet különös rende folytán ismét életre tért. — A régi szerető titokban tartá a dolgot, s kedvesével, ki nek ily csodás uton jutott birtokába, mindaddig elrejtözve élt, míg a marquis valami tév-eszme miatt a Bicétrebe került. Kegyed maga legjobban tudja, hogy e tév-eszme az volt, hogy ő megölte nejét. Erre az ifju szerelmes pár biztosnak kezdte magát érezni a világban és előjött; azonban a marquis megszökött a Bicétreből, s a véletlen szeszélyéből épen akkor találkozott velük össze, midőn azok a legbizalmasabban beszéltek egymással. A marquis meggyőződött felőle, hogy régi nejét és annak imádóját látja maga előtt. — Zajt ütött : az ifju akkor elfutott a nővel együtt; később azonban, miután a nőt jól elrejté, nem tudni hova; önmaga önkényt a hatóságok kezébe adta magát és mindent bevallott.

— Mindent bevallott?

— Igen asszonyom. Az ifju igen becsületes ember, a knem tud hazudni. Az nem is használt volna sokat, mert mi nagyon hamar elfogjuk az embert, a ki valótlanságokat mond. A törvénytörő rosz regény-olvasó közönség,

mert mindennek végére jár, s azt is megkérdezi, hogy ki hol született? Az ifju azzal hiszi védelmezhetni ügyét, hogy ő csak egy hullát lopott el, s az életre ő imádkozta, ő segítette vissza; nélküle a nő a legnyomorultabbul, a legkétségbeejtőbb halállal veszett volna el a sirboltban, az elevenen eltemetettek halálával, tehát az neki méltán sajátja . . . .

— És a törvényszék nem veszi azt tekintetbe?

— Ah asszonyom, a biró nem poéta. — Marquis Malmont házassága Lizardin Amáliával nincs felbontva, mihelyt a nő életben van. Akárhogy történt ez, a tény megváltozhatlan, s ennek csak egy kimenetele van.

— S mi az?

— A fiatal nőrabló, tekintve az enyhítő körülményeket, egy pár évi fogsággal megmenekül; Lizardin Amália marquis Malmontnak visszaadatik; kegyed pedig madame, feloldatik tisztelettel azon házasság alól, mely érvénytelenül kötöttet, és ez kegyedre nem fog azért homályt vetni, mert a bona fides kétségbevonhatlan; s ha kegyed kárpótlási pert akar a marquis ellen kezdeni, azt teheti. Ajánlom kegyednek ebben az esetben derék notairün-

ket Leclairt, az nekem sógorom és igen ügyes ember.

— Köszönöm. — Én magam fogok perelni.

— Kegyed maga! Ah, az is nagyon szép. Csak kérem, hogy el ne felejtsem, papiér timbréere írni, mert különben birságot fizet.

— Minthogy ez ügy hova dülése engemet is nagyon közlelről érdekel, kérem, hogy a tárgyalásokon személyesen jelen lehessek; már nem tudom, hogy mint felperes-e vagy alperes? mint vádló vagy vádlott, vagy tanu, vagy kárvallott? az majd ki fog derülni később.

— Mint együtt-érdekelte fél. Nagyon jól van asszonyom. — Ez igen érdekes per fog lenni. Önnek a kedvéért siettetni fogom az ügyvédeket, hogy mentül elébb esküdtszék elé bocsáthassuk az ügyet.

Azzal szép barátságosan elváltak egymástól.

A prefét elbeszélte az ügyvédeknek, az esküdtszék tagjainak, azoktól megtudta az egész város, hogy a hirhedett szépségű delnő Oliva maga is jelen fog lenni a nyilvános tárgyaláson, s személyesen fog plaidirozni. — Ez nagy sensatiot gerjesztett; a mairét, a prefétet már

napokkal előre ostromolták jegyekért a törvénszéki terembe, mindenféle urak s asszonyok a kitüzött határnapra, melyről a prefét jólevele tudósította Olivát.

A határnap előtti estén Oliva egy levelet kapott ismeretlen kéztől; melyet a mint elolvastott, hirtelen eltitkolhatóan felindulással sietett a preféthez, arra kérve őt reszkető szóval, hogy halaszsa el egy héttel a tárgyalási határ-időt, mert neki rögtön kell sietni valahová, és addig nem vehet részt a tárgyalásban, míg azt meg nem járta.

A prefét udvarias ember volt, a szép előkelő cliensnö kedvéért elhalasztá egy héttel az ülést.

Ez még százszorosán felfokozta a kíváncsiságot, most már még az utczát is elállta a közönség, hogy a tárgyalási teremhez közelebb lehessen. — A kitüzött órára csakugyan megjelent Oliva a teremben.

Minden szem, minden látcső az ő arczához volt fordulva, de annyi tekintettől sem lett az pirosabb: olyan halavány volt, mint a márvány. Tekintete szilárd, elhatározott, semmi indulatot, semmi szenvedélyt nem lehetett észre venni rajta. Nem nézett senkire, még a

marquisra sem, a ki pedig nem messze tőle ült, s ügyvédével vigan fecsegve, sokszor tekintett a szoborszerű szép alakra, s vállvonítva mutogatott reá. Oliva nem látszott őt észrevenni.

Mozdulatlan nyugalommal hallgatá végig a marquis ügyvédének hosszú beszédét, nem mutatta unalmát annak hosszadalmas dialecticai fáradozásain; sokszor hallá saját nevét emliteni az ügyvéd beszédében igen prózai invectivákkal, — néha gunyos czélzatokkal is, — nem pirult rá, nem haragudott érte.

Azután felállt Floiron Ardent, hogy védje magát. Olyan melegen beszélt, a hogy csak az igaz fájdalom tud szólni; a hallgatóság részvéte észrevehetőleg felé hajlott. — Elmondá mennyit szenvedett a nő, míg Malmont nevét viselte, elmondá milyen boldog volt, midőn az övé lett. És most e boldogságtól meg akarják őt ismét fosztani. A halál, az Isten adta e nőt ő neki, ő hivatkozik az Istenre és az emberiségre : nem méltán nevezheti-e őt magáénak?

A jó közönség olyan szivesen mondta volna neki : igen, igen! vidd haza és éljetek boldogul.

Azután elmondá az ifju, mi történt volna e

növel, ha ő el nem rabolja őt a sirból, a felébredő kétségbeesését, ki a hideg falak közt látja eltemetve magát, az éj és a magány rémeit, az éhhalál hideg kínjait oly borzasztó fantasiával rajzoló a hallgatók előtt, hogy néhány gyöngye idegzetü nő elhagyta a termet miatta. — Csak Oliva nem látszott borzadni.

Azután szólt az ifju a gyöngéd ápolásról, a meleg szerelemről, arról a gyógyító figyelemről, a mivel e már egyszer letört virágot újra életre kelni kényszeríté; hiszen saját lelkét lehelte abba át, és az az élet, a mi annak arcán virul — az ő saját életének fele.

Mikor ezt beszélte, hogy sirtak ott köröskörül, hogy törülték a nők könyveiket, hogy bámultak mind Oliván: őt még ez sem hatotta meg, nem sir rajta; de egyszer mégis nagyot sohajtott, midőn az ifju azt mondta, hogy ha őket elválasztanák egymástól, az mindkettőjük halála volna. A kik jól figyeltek Olivára, futó borzadást vehettek rajta észre.

Az elnök összevette a tárgyat, s azután feltette a kérdéseket az eskütteknek, azok félre vonultak más terembe tanácskozni. — Mindenki feszülten várta, mi végzéssel jönnek vissza? Oliva egykedvű maradt; az elnök az-

alatt oda ment hozzá, s valamit kérdezett tőle, ő vállat vonított rá s azt felelte, hogy „az mindegy,“ mint a ki eddig semmi érdekest sem talál még a tragoediában.

Pedig marquis Malmont azt várta tőle, hogy majd elő fog állani bizonyítékaival, az ő mérgezési elismervényével, a veszedelmes adatokkal, miknek ereje mind elmúlt már, mint elmulik bizonyos méregé, ha átlátszó üvegben áll, a pusztá világoasságtól; és ő készen is volt igen furfangos, igen mulatságos replicára, melylyel e nőt összetörni, megalázni kívánta, de ime nem volt rá alkalom; Oliva hallgatott, és nem beszélt a gyilkosságról.

Félóra mulva az esküttek visszajöttek s kimondák, hogy Floiron Ardent marquis Malmont nejének elrablásában bűnös.

Az elnök ekkor felszólítá az ifjút, hogy vallja meg, hol van Amália rejtekhelye? miután ahhoz fog méretni büntetése, a miszerint a törvény parancsának engedelmeskedik.

Az ifju indulatosan felelt :

— Soha! Azt tőlem meg nem fogja tudni senki. Itéljete holtig tartó gályarabságra, de Amáliát egykori hóhérának kezébe vissza nem adom soha.

Ez nagy izgatottságot gerjeszte az egész teremben; a hallgatók éljeneztek, a hölgyek zajongtak. — Az elnök nem tudott szóhoz jutni, az ifju szava túldörgött a zajon.

— Öljenek meg mind a kettőnket.

Ekkor láták, hogy Oliva fel kel helyéből. Szólni akar. — Nem volt szükség az elnöknek csöngetni többé, mindenki elcsöndesült magától; — a sohajtást meg lehetett hallani: a delnő maga beszélt, vajjon mit mondhat?

A marquis ördögi gunymosolylyal arczán fordult felé, és azt hivé, hogy mindent előre tud, a mit hallani fog, s előre nevetet azok haszontalanságán.

A hölgy pedig megszólalt igen csendes és meghatottság nélküli hangon. Nagyobb nyugalmat egy gyakorlott ügyvéd sem kívánhatna magának.

— Tisztelt uraim! Engedelmet kérek, hogy beleszólhassak azon ügybe, mely saját érdekeimet is oly közvetlen támadja meg; engemet téve ki a világ gunyjának, és megfosztva neveltől, ha ezen elmondott tények igazak. Szabad legyen azokat kétségbe hoznom. Én azt hiszem, hogy az egész vita nem egyéb, mint két száanalomra méltó lelki tévelygő monomani-

ájának csodálatos találkozása. A tárgyalásokban egy igen nagy hibát vettem észre. Önök ítéletet hoznak két ember beszéde után; — egy sirból elrabolt, életre jött, megint eltűnt aszszonyt odaitélnék előbbi férjének, anélkül, hogy előbb meggyőződtek volna felőle, vajjon ez a nő csakugyan elraboltatott és életre jött-e, vagy pedig most is ott fekszik a sirban és alszik szép csendesen?

Ah! ah! az egész teremben a csodálkozás zsidáját lehet hallani. — Ez váratlan ellenvetés volt. — Ez csakugyan olyan kö volt, a mit fel kellett emelni.

— Megbocsássanak uraim — folytatá Oliva — hogy észrevételeimmel önök terhére vagyok, de én magam is közelről érdekelve, kénytelen vagyok kétségemet kimondani, nehogy vagy örültségnek vagy alakoskodásnak legyenek áldozatja.

Az elnök elismeré, hogy Olivának joga van ez ellenvetést tenni, s e kérdésre választ követelhet.

Rögtön kiküldött hat törvényszéki szolgát, hogy a Malmont sirboltból hozzák fel Malmont Amália ravatalát, a hogy ott találják. Velük ment három eskütszéki tag s a marquis és

Ardent ügyvédei, meg azután egy roppant néptömeg.

Minden a legnagyobb nyilvánosságban ment végbe. Száz meg száz tanu előtt nyitották fel a sirbolt-ajtót, lementek a lépcsőkön, megtalálták a leszegezett koporsót, azt kiemelték s vitték czimereivel, szemfödőivel a törvényterembe.

Valami bántalmas borzadály futotta át mindenki szívét, midőn e szomorú tárgyat letették a törvényszék zöld asztalára, mintegy előkövetelt bizonyítékot, melyben nem tudni, mi van írva?

Remegve, lélekzet visszafojtva lesték, mint bontják fel a fődél szégeit, mint feszítik föl vasakkal; csak Malmont mosolygott gunyosan és Ardent nem nézett oda : ők ketten tudták, hogy nem fekszik abban halott.

Most félre emelték a födelet, a selyemszemfödület feltakarták, s ime ott feküdt Lizardin Amália meghalva; — meghalva; igazán és felébreszthetlenül meghalva.

Az emberi borzadalmas zúgás közepett egy őrjöngő sikoltás volt hallható, mely a lelkeken járt keresztül; Ardent volt az : oda szökött kedvese koporsójához, megragadá an-

nak hideg kezét, ott lerogyott és meghalt ő is.

Csak a szive szakadt meg, semmi más.

Jól mondá, hogy az ő életük annyira egy, hogyha elszakítják őket egymástól, mind a ketten egyszerre meghalnak.

Malmont lázreszketéssel hanyatlott ülőhelyére, s rémülten rebege mindenki hallatára :

— Másodszor is én öltem meg.

Oliva pedig felindulását erőszakosan elnyomó hidegséggel mondá :

— Tisztelt uraim, láthatják, hogy nem bünsökkel, hanem szerencsétlen tébolyodottakkal volt dolguk — máskor legyenek ovatosabbak. Én férjemet visszaviszem gyógyulása helyére.

— Nem! nem a Bicétrebe! -- ordita fel Malmont tajtékozó ajakkal — hanem a guillotínra. Én gyilkos vagyok. Én öltem meg nőmet! Én nem vagyok örült.

Oliva oda sugá az elnöknek :

— Látja uram, ez rögeszméje szegénynek, hogy nejét megölte.

— Ennek a másiknak pedig az volt, hogy feltámasztotta őtet — tevé hozzá az elnök.

Malmont kezeit le kelle kötni, mert dü-

hős lett, s fejét a falon akarta szétzuzni.

Csakugyan a Bicétreben halt meg, és igen sokára. A leggonoszabb, a legdühödtebb örültnek tarták; pedig az nem volt örültség rajta hanem iszonyubb annál : az öntudat.

Az egész rejtelmes történet kulcsa örökre rejtve maradt a világ előtt.

Egy levél volt az, melyet Oliva amaz eskütszéki tárgyalás első határnapja előtt kapott, s mely akkor történt rögtöni elutazását okozá.

Azon levelet Amália írta hozzá, ez volt benne :

„Asszonyom! Ön ismeri életem fájdalmas történetét és részt vesz abban. Én el vagyok veszve. Másodszor is vissza kényszerítenek mennem Malmonthoz — a mi iszonyubb rám nézve a halálnál. Azt mondják, ez az igazság; mert Ardent meglopta Malmont sirboltját, elrabolt belőle egy halottat, az a hulla pedig Malmont tulajdona volt, és azt neki vissza kell adni. Jó. Legyen tehát igazság a földön! És a föld alatt! Én visszaadom Malmontnak azt, a mit Ardent elvett tőle — a hullát. Keressen ön fel, a mint e levelet elolvasá a Nevers mel-

letti száraz kallóban, a hol egyedül lakom. Mire ön ide ér, én akkor már halva vagyok. — Az égre kérem, teljesítse végrendeletemet. Vigye el holttestemet a Malmont sirboltba, a sirbolt álkulcsát megtalálja iróasztalomon. — Vén cselédem segíteni fog önnek. Ezt küldje ön Ardent anyjához vissza. — Mondja meg Ardentnek, hogy én előre mentem és várok reá. — Éljen boldogul! Amália.“

Oliva rögtön sietett Neversbe, vitt magával egy orvost is; azt az erdő mellett hátrahagyta kocsijával. — Mire a száraz kalló épületét feltalálta, már akkor Amália nem élt. — Méreg eloltá vidám lelkét. Nem lehetett többé segíteni rajta. A többiben csak az ő akaratát hajtá végre Oliva. De Ardentet nem volt szükség tudósítania, hogy Amália vár reá, mert az holt kedvese első látására oda ment, a hol a törvényszék sem parancsol azoknak, a kik egymást igazán szeretik.

Oliva iszonyuan boszut állt az emberen a két szerető szivért, és édesanyjáért, kit az ugy megrontott, soha sem volt hozzá annyi irgalommal, hogy elárulta volna azt a titkot, a mi a föld alatt van, s mely Malmont szenvedéseinek az egy halállal végett vetett volna.

SZENT BÚÁNAT.

(Krónikás rege.)

Máholá mellett, a vár alatt, a mint az út lekanyarodik a falu alá, két nagy terebélyes hársfa között áll egy kis kőből épített fülke; nyitott felét goromba vas rács takarja, a fülke belső falára pedig egy különös kép látszik festve: egy szelid szomorú alak, hosszú bajusszal és szakállal, termetét női köntös fedi; kezeiben olvasót tart, körmei mind két kezén szertelen hosszúra megnöve; hajfürtei is egészen a sarkáig leérnek, a hogy férfi haja meg nem szokott nőni soha.

A köznép nem is tudja már, hogy ki és mi volt a rejtélyes alak? hanem azért most is tisz-

teletben tartja s ismeri ezen a néven: „Szent Búbánat“.

A várban most nem lakik más, mint egy nyugdíjazott szerzetes, ki ott régi családi levéltárat őriz, olyan kiveszett családját, a kinek a nevével sem törődnek már, olyan okiratokat, a miknek senki sem akarja már hasznát venni; olyan öreg ember ez is, a kinek csak a halálát várják, hogy kitakarítsák utána a dohos szobákat s kihányják a padlásra a sok avatag irkafirkát.

Egy ilyen sárgult pergamenre, a minek elhalaványult sorai fölé valami későbbi gazdálkodni tudó kasznár feketébb tintával új sorokat körmölt, olvashatni ezt a történetet.

Az alsó rozsdaszin irás mondja ezt; a felső bivalybőrökről szól.

Több száz esztendő előtt regnált ezen vár és uradalom környékében Máholai Uzád; harczos, kegyetlen vitéz úr, a kinek volt egy csodaszép leánya, Éva. Valóban csodájára is jártak annak messze földről magas várakban született ifjak, kik szerették volna a szépséges Éva kezét elnyerni, de Uzád egynek sem adta azt oda.

Majd azt mondta, gyöngye még a leány;

majd a kérők ellen támasztott kifogást, vagy valami úton összeveszett velük; utoljára, hogy végkép elriasszon lányától mindenkit, borzasztó híreket terjesztett el felőle; majd azt hirlelé, hogy a lány arczát fekélyek lepték meg, majd meg azt, hogy Éva az ördögökkel czimborál; ő maga rajta kapta, midőn egy seprünyélen ki akart repülni a kürtön s megtalálta ágyafejében a halottember koponyáját, a miből a boszorkányok áldomást szoktak inni Valburgis éjszakáján; — hogy a leány megátalkodott varázslónő, a ki mindenféle állattá tudja változtatni, a kikre megharagszik.

Nem volt pedig ebből semmi sem igaz; sőt inkább a kegyes hajadonnak lelke is olyan szép volt belül, mint arcza kívül, s a ki a szemeibe nézett, egész a szívébe láthatott rajtuk. Nem boszorkányok közt, hanem templomba, angyalok közé járt Éva mindennap, s nem háborgatta a holtakat, hanem az élők szenvedéseit enyhíté, s ha valami varázslathoz értett, az abból állt, hogy rábeszélő édes szavaival még a gonosztevőből is megtérő szentet tudott idomítani.

Csak egy gonosztevő ellen nem volt semmi varázshatalma édes szavainak, sőt mentül

édesebben hangzottak azok, annál nagyobbra nevelték eredendő bűnét.

Ez a gonosztevő volt maga Uzád, ki tulajdon leányába volt szerelmes.

Valami gonosz rontás forgatta el úgy az ember szívét, hogy tulajdon gyermekét úgy tekintse, mint egy idegen asszonyt.

Támadt pedig az a rontás Uzádon akkor, midőn egyszer makacs hidegtelelés közben valami gonosz javasasszonyt hivatott magához, a helyett, hogy szent Chrysaphius hidegtelelés-üző czéduláját viselte volna nyakában, a mi őt bizonynyal meggyógyította volna.

Ez a gonosz vajákos asszony azt mondá Uzádnak, hogy ő bizonynyal meg van igézve, s nem is fog rajta a babona mindaddig engedni, a míg az igézet ellen saját balkezén eresztett véreből tizenhárom cseppet meg nem iszik.

Uzád megfogadta a gonosz tanácsot s megivott tizenhárom cseppet tulajdon véreből; el is maradt róla akkor azonnal a hidegtelelés, hanem egészen más, sokkal gonoszabb igézet támadt rajta megivott véretől: az, hogy tulajdon vérszerinti gyermekébe lett szerelmes.

Éva, ismerve Uzádnak e rettentő szenvedélyét, kétségbeesések közt töltötte napjait;

nem lehetett neki hová menekülnie a várból, mert szüntelen zár alatt volt tartva, csak egyre imádkozott Istenhez, hogy mentse meg őt e szörnyü kisértettől.

Végre egy éjszakán azzal az elhatározott szándékkal feküdt le, hogy ha reggelig nem lesz szabadulása, a vár ablakából fog a mélységbe leugrani.

És ime reggel a midön fölkel, hosszú szakáll rutította el a szép lyány arcát, hogy a midön Uzád meglátta, undorodva borzadt vissza tőle.

És ebben a pillanatban a legkegyetlenebb gyülöletté vált szívében a tizenhárom vércsepp szenvedélye. Nem akarta a borzasztó alakot többé látni, hanem egy kis fülkét építtetett számára a hegy aljában, abba záratta el; kihirdetve, hogy az ördögczimborák rutították így el a bösorkányt.

Éva pedig ott tölté napjait hosszú télen, hosszú nyáron, a kis szük nyitott czellában; a nép, mely emlékezett jótetteire, oda hordta neki megosztott falatját, s minthogy Uzád halállal fenyegetett minden embert, a ki még valaha Éva nevét kimondja; — azontul elnevezték őt maguk között Szent Búbánatnak.

Sok, sok esztendeig élt ott a magányos oduban a boldogtalan szüz; igazi nevét el is felejtették már; Uzád megtért a koporsók biróihoz, a férgekhez, az ismerősök lassankint kihaltak, új nemzedék támadt, még az is ott látta sokáig, minden szakaszában a napnak, a mint imádkozik térden állva, fejét lehajtva, Uzád nyomorult lelkéért a más világon — a Szent Búbánat.

Mikor meghalt, a vár későbbi urasága ezt a képet festeté a fülkébe, melyen most is rajta a név.

GYÉMÁNT KIRÁLY.

Királya a köveknek! földalatti csillag! emberek bálványa! — jéggé vált szendarab. . . .

Mi az, a mi szögleteid közül úgy csillog, úgy villog? szivárványnyal játszik, emberek szemét vakítja?

Talán az valami bűbájos daemon a föld alól, a kinek meg van parancsolva, hogy jöjön fel a napsugárba, a lámpafény, a csillárok ragyogványa, az éjilámpák félvilága elé tündökölni, rontsa, igézzze, bűvölje az emberek szívét, lelkét, csodálatos tűzvilágát lövöldözve szereteséljel.

Ez a daemon nem a szegény emberek daemona. Ez a nagy urak számára van küldetve;

ez aristocrata ördög. Ha nincs elég fénye, hogy csábítani erős legyen, oh akkor igen kemény büntetések várnak reá; lealáztatik az ablakcsináló metszőkéseig, s élethosszig metélt csikorogva azokat az ostoba üvegdarabokat, a mikkel a vakmerő ember magát a gyémántot is megpróbálta utánozni; csakhogy azokból hiányzik a daemon, az a ragyogó, szikrázó tekintetű daemon; — vagy pedig összetöretik apróra, mint a lisztpor s magasabb rangu gyémántok csiszolására szolgál, a mik azután uri delnök, fejedelmek, koronák számára ásattak ki a földből.

Ha értené az ember, a mit ezek a ragyogó daemonok beszélnek; mennyi érdekes történetet lehetne tőlük tanulni!

Egy-egy borsószemnyi solitair már sokat tudna mondani. Hogy került legelőször gyűrűbe foglalva egy szép fehér kézre; — a fehér kéz tulajdonosnéjának még lelke is oly fehér volt akkor. A gyémánt addig szórta, szikrázta kék, veres és fehér sugárait a ránéző szeméibe, míg a leány felhúzta a gyűrűt rózsás újjára, és azután lelke nem volt többé olyan fehér, mint a keze. A leány elvesztett valamit, a mit a gyűrűért adott cserébe és

miután azt nem tudta sehol újra megtalálni a földön, lement érte a víz fenekére. Egy szép holdvilágos éjszakán azután kiveték a habok a hullát a homokos partra; a gyémánt oda-csalta az embereket, azok ott hagyták a hullát, elvitték a gyűrűt, eladták azt az ötvösnek, az lemosta róla az iszapot s a holtleány gyalázatát, diadémba foglalta, így került az egy családapa birtokába, a ki gyermekeit rongyosan járatta, hogy egy bűbájos tánczosnénak gyémántot ajándékozhasson, a ki azután a homlokára tűzte azt fel, ott viselte azt, a mit az a másik leány a víz fenekére akart elrejtetni. — Hogyan került azután a gyémánt zálogházba, uzsorás ládafiókjába, hogy jutott kótyavetyére, hogy változtatta gazdáit, ki akar-ná azt mind elmondani? Az ilyen alsóbb rendű gyémántok története még nagyon polgári és nem érdemes a följegyzésre.

Szóljunk csak a nagyjáról, a fejedelméről, a kikről a historia is beszél, mint valami nagy szerepet játszott hősekről, a kik még annyival különbek az emberek hőseinél, hogy ők nem halnak meg, mint ezek a mulandóság királyai, hanem ragyognak addig, a míg napfényben tart.

Brasilia gyémántbányáiban dolgozott száz meg száz év előtt egy névtelen nyomorult rabszolga. Napjában tizennyolcz óráig ásta a homokot, mosta a köveket s kapott azért jutalmul naponként egy font rizst, a mit még magának kellett megfőzni.

Ruhátlan kellett mindig dolgoznia: — spanyolok voltak urai, csoda, hogy a bőrét is le nem húzták. Ha ezt a történetet akkor olvasták volna, bizonyosan azt is levettetik vele.

Mert félő, hogy a dolgozó rabszolgák el találják rejteni a talált gyémántot: azért nem szabad nekik ruhát viselniök, s mikor hét naponkint felváltják őket, akkor gyomortisztító szereket kell bevenniök, hogyha netalán gyémántot találtak elnyelni, valami bajuk ne legyen tőle.

Egy napon a rabszolga csákánya szikrát adott a földben, melybe belevágott, s midőn nem is vágott többé oda, a kő még akkor is szikrázott, kék, zöld, veres tüzsugarát villogtatva felé a sötét hant közül.

A rabszolga térdreesett. Érzé, hogy a földalatti lények leghatalmasbika jelent meg előtte. Egy roppant tojásnyi gyémánt. Egy

maga talán nagyobb kincs, mint az az egész tartomány, a mi itt felette van, és a ráépített városok arany bálványaikkal egyben, és mind azok a hajók, a mik Rio Janeiro kikötőjében ki- és berakodnak; oly kincs, hogyha Brazília minden kereskedője összerakná arany- s ezüstpénzét, még akkor sem tudná azt kifizetni.

A napfényre került gyémántkirály ezer szikrával világolt a rabszolga szemébe, a nagy daemon beszélt abból szivárvány-villámok nyelvén.

„Veszendő sáralak! mersz-e reám nézni? Én vagyok a földalatti nap! Több te néked, mint a mely a föld felett van. Mit adhatsz te nekem, hogy a tied legyek?“

A rabszolga valóban azon gondolkozott. Olyan kincset, a mit nem is minden király tudna megfizetni, mivel vegyen meg egy rabszolga, a kinek semmije, mint csontja és vére?

Tehát megveszi *vérével*.

A rabszolga fogta kését, czombján hosszú vágást tett vele, az eleven húst kétfelé nyitotta s oda a vastag izmok közé elrejté a gyémántok királyát; azután összeszorítá sebét egy hárskötéllal, a mit kosaráról oldott le, s

a vizsgálatra jövő öröknek azt mondá, hogy véletlenül a csákánnyal czombjába vágott.

Másnap meggyulladt a seb, harmadnap evedésbe ment át, a rabszolgát kivetették a többi dolgozók sorából; az két könyökén s fél lábán mászva levánszorgott a patakig, ott mosogatta sebéet estelig, a mig besötétedett, akkor kivette belőle a gyémántot s a viz alá kövek közé elrejtve, ott hagyta azt, mig sebe egészen begyógyult, akkor egy zsák mogyoró közé téve, átszökött vele az Andes hegyein, a hol *Tlehoatl* király uralkodott, s száz ifju hajadont áldozott fel minden évben *Czentuakatl* istennek.

A *Czentuakatl* bálvány kilencz láb magas volt, színaranyból öntve, s minthogy négy agyara volt a szájában s öt szarva a fején, ezt tartották a legszebb bálványnak abban az országban.

A rabszolga felment *Tlehoatl* királyhoz s mondá, hogy hozott neki ajándékba egy zsák mogyorót, mire a király megboszankodva, parancsolá fővezérének *Ecztloepochtlnak*, hogy vágja le az örült ajándékhozó fejét.

A mint azonban a rabszolga kitölté a mogyorót a trón elé s a tojasnyi gyémánt kivil-

lant közüle, akkor ennek parancsolá Tlehoatl, hogy ő vágja le *Ecztlopochtl* fejét és legyen helyette fővezér.

A rabszolga fővezér lett, és épen úgy megtanulta saját kezével nyakazni az embereket, miként elődei; a gyémántkirály pedig a *Czentuakatl* bálvány homlokára került, a kinek öt szarvához még csak egy szeme kellett, hogy ellenállhatatlan legyen.

Ott ragyogott a gyémántkirály sok eszten-deig s gyönyörködött az áldozatra hozott szü-zek kifolyó vérében, a kiket évről évre ott előtte elfogyasztának a derék főpapok.

A daemon végre megunta ezt az egyfor-ma dicsőséget: hogy öt egy agyaras bálvány fején mezitelen emberek imádják; — a dae-monok nagyravágyók; — odacsalogatott egy francia tengerészt magához, ki holmi keres-kezők hódolati küldöttségével jött *Inkapaktl* királyhoz. (Tlehoatl király már akkor régen a túlvilági erdőkön vadászta szárnyas lovakon a túlvilági bivalyokat, s felhőket fújt pipafüst képében.)

Inkapaktl király főpapja volt akkor *Vicz-liploacztl*, ennek volt egy szép leánya *Etlí*, (hosszú és nyelvtörő nevek csak a férfiakat

illetik). A fiatal tengerész elbájolva érzé magát a szép *Etti* ragyogó szemeitől; azonban még sokkal inkább *Czentuakatl* bálvány szemétől. A szép leányt nem volt nehéz elcsábítani, de nehezebb volt hozzáférni a bálványhoz, mert a főpap *Viczliploacztl* jobban őrzé azt, mint szép leányát.

A leány hitt az ifju idegennek, mézszavakkal, epedő szempillantásokkal elhagyta magát kábittatni, s midőn a követség tova ment, ő elrejté a templomban a hátramaradó ifjat; pedig ha azt megtudták volna, a szép *Etlit* tüzes verembe hajítják^o rögtön.

Az ifju tengerfi addig dicsérgeté a szép *Etti* tündöklő szemeit, addig simogató bárszony vállait, addig játszott hosszú befont hajtekerceivel, míg az beleegyezett, hogy elszökjenek együtt. Az ifju egy éjszakán elvágta a jó pap nyakát, kivette *Czentuakatl* szemét, rábizva, hogy nézzen ezután, a mivel tud; azzal megfogta a szép *Etti* kezét s futott vele erdőkön mocsárokon keresztül a kikötőig.

És az nagyon jó volt, hogy a szép *Etlit* magával vitte, mert az el tudta őt vezetni ismeretlen vidékeken keresztül; az tudott neki ismeretlen fából fűből eleséget teremteni, az

védni tudta vadállatok ellen, az virrasztott fölötte, míg ő aludt, hogy férgek, undok csúszók meg ne öljék, s hogy egyszer egy mérges kígyó megharapta kedvese lábát, a szép *Etlí* hirtelen kiszopta abból a mérget s megmentette általa.

De kiváltképen azért volt jó neki magával hozni a szép *Etlít*, hogy pénze nem levén az utazásra, a szép leányt eladhatta a kikötőben egy rabszolgakereskedőnek száz darab moidoresért; — megérte: mert szép volt és jó; ezzel a pénzzel átmehetett Európába, ott eladta a rendkívüli gyémántot a burgundi fejedelemnek, kapott érte sok pénzt, jószágot, talán gróf is lett belőle.

Frank fejedelmek megbecsülték a gyémántkirályt, külön szobát rendeltek számára, s egész őriző hivatalos személyzetet, a hogy az királyhoz illett.

Merész Károly sisakforgójára tüzé fel az öröktüzek kövét, hol is lehetett volna az méltóbb helyen, mint egy király fején? hogy messziről megláthassa azt minden ember, mikor rásüt a nap: ott van a király!

Merész Károly büszke is volt gyémántjára, büszkébb mint országa javára, mert még ak-

kor is magával vitte azt, midőn a nancyi csatában országát koczkára tette.

Ott világlott sisakhegyén a gyémántkirály, midőn a kardok összecsaptak s a véres látvány öröme szikrákat hánytak szemei.

A villogó gyémántról ráismert az ellen a királyra; a belül lakó tüzdaemon ragyogó tekintetével integetett a harcosoknak.

„Ide, ide, itt a király: én vagyok az, gyémántkirály! És ez itt alatt a szolgám, ki engemet fején visel. Ki a bátor, ki az erős? Ki fizeti meg a gyémántkirály árát?”

Kád aranyért nem adta volna el Merész Károly, de egy font vasért megvették tőle. Egy idegen harcos kopjája bement a véknyán s kijött a vállánál; a király holtan esett le lováról, és a vér ellepte a gyémántot; egy király vére!

Szegény király! három oly nagy kincset vesztett egy döféssel: országát, életét és a gyémántkirályt.

Az elsőt elvette az ellen, a másikon osztzott lég és föld és még ki tudja mi? a harmadik martalékuljutott egy helvét alabárdosnak, a ki hulláját megfosztá.

Az alabárdos nem tudott mit csinálni ezzel a nagy darab átlátszó kövel; volt neki egy

szeretője, egy ripacsos markotányosné: (de ha az volt mégis legszebb a táborban); annak adta ajándékba.

A gyémántkirály azután három napig ott függött a pálinkaszagu hadleány keblén, míg az rá nem unt s el nem adta egy zsidónak két tallérért, két dénárért, meg egy vég csikos szalagért; — a mi igen jó vásár volt.

A zsidó ráismert a megbecsülhetlen ékszerre; olyan nagyon ráismert, hogy miután reményleni sem merte, hogy azt ugy egy darabban valami ember fiának eladhassa, azon kezdett gondolkodni, hogy eltördelje apró darabokra, s úgy vigye vásárra.

Ha valódi erős daemon nem laknék a gyémánt magvában, meg is történt volna, hogy a roppant gyémántkirály egy pörölyütéssel megszünjön uralkodni s felosztassék apró hercegekre, örgrófokra, s elmuljék a világ csodái sorából. De ily csuffá nem engedte magát tétetni e nagy földalatti úr.

A béke helyreálltával frankok, helvétek, lotharingiak elindultak keresni az elvesztett gyémántcsodát.

Nyomrul nyomra, kézzel kézre üldözték azt; a francziák találtak reá hamarább.

Sancy gróf, az akkori főnemeselek leggazdagabbika lelte azt meg a tözsérnél; az mesés árt követelt érte; a gróf mesés mennyiségű botokat veretett a tözsér hátára, míg azt tisztességes alkura birhatá, így is nyert a tözsér a gyémánton néhány ezer darab aranyat és egy somma ütleget, melynek száma nem jegyeztett fel.

Sancy gróf azonban titkolá a dolgot, s tovább is úgy tett, mintha keresné a gyémántot.

Volt pedig a grófnak egy hű szolgája, *Bertrand*; azt titokban megbizá, hogy vegye át azt a kincset, a mi most egy ország kincse, alattomban szökjék ki Helvétíából Frankhonba és vigye azt haza Párizsba.

A helveták azonban mégis megtudták a cselt s mindenféle portyázókat küldöttek szét, hogy a gróf szolgáját a hirhedett gyémánttal fogják el.

A hű *Bertrand* éjjel nappal utazott Frankhon felé, s nem gondolt rá, hogy ha azzal a kincscsel, a mit most iszákjában rejt, másfelé venné az utat, maga lehetne olyan ur, a milyen most a gazdája.

A gyémánt ördögét boszonthatta e hideg vér, hogy a szolga szemei nem kápráztak az ő

lángtekintetétől, hogy hiába villogott, hányta szikráit előtte; a hü férfinak egyszer sem jutott eszébe *olvasatlan milliókkal* elszökni és úrrá lenni.

Az ilyen becsületes bolondokat utálják az ördögök. Ez a ficzkó nem érdemes jó sorsára. A gyémántördög addig szötte cselszövényét, alkudozott, értekezett más titkosabb daemónokkal, míg az üldöző portyázók nyomába akadtak Bertrandnak.

Oly közel volt már a frank határhoz, csak egy jó futás kellett még odáig, a midőn a háta mögött támadó porfellegről észrevevé, hogy nyargaló lovasok vágatnak utána.

A szolga sarkantyúba kapta paripáját, hogy megmeneküljön előlük; a jó mén kifáradt már a hosszú útban, nem győzte a versenyfutást, csak egy kerek erdőig bírta még elvinni urát, ott összeroskadt alatta s ott utólérték őt az üldöző rablók.

— Hol a gyémánt, a mit hozasz? kiáltának rá.

Bertrand nem szólt, de a kardját húzta s a legelső kérdezőnek olyan vágást adott fejére, hogy azt a világ minden drágaköve sem gyógyíthatja meg többet.

Sok kar legyőzi a bátort; Bertrand harczolva esett el és egy szót sem szólt a harcz alatt, egy sóhajt sem a harcz után.

— Hol a gyémánt? kérdezők tőle, midőn a földre tiporták s a kést torkának szegezve, rátérdeltek mellére.

Bertrand nem nyitá fel ajkait. Azzal elvágták a fejét s félre rugták. A fej még akkor is összeszorítá fogait és hallgatott.

A martalóczok felkutatták hirtelen a megölt szolga podgyászait; ott nem lelték a gyémántot; szét hasogaták ruháit, összetörték fegyverzetét, a gyémánt nem került elő; ekkor felhasíták testét, minden izét darabokra apríták; hasztalan, a gyémántkirály nem volt sehol. Tán elhajítá az úton? Hetekig keresték és nem találtak semmit, pedig annak a kőnek messziről kellett volna világítani az emberek szemébe.

A kö eltűnt, senki sem tudott nyomára akadni többé.

Sancy és a helvétek bevallották, hogy senki sem bírja közülök a gyémántot, jutalmat hirdettek annak, a ki előkeríti. Hasztalan volt minden fáradság.

Sancy azután megtudta szolgája esetét, el-

temetteté azt a kerek erdőben, a hol megölték, tagjait összerakatta, a fejet legfelül, és szentelt sirhalmot rakatott föléje.

A gyémántkirályról végkép elhallgatott minden.

A fényes daemon pedig ismét ott volt a sötét föld alatt, honnan előkerült, csúszómászó férgek, elhamvadó porok szomoru tanyáján, mulandóság, elfeledés helyén, mélyebben a legmélyebb virág gyökerénél, hol a föld át nem melegül, hova fény nem hat le soha.

A gyémántördög gyűlöli a sötétet; addig kinzá a föld alatt nyugvó csontokat, míg kényszeríté azokat a sir fenekét elhagyni időtlen.

Gróf *Sancy* előtt egy éjjel álmában megjelent a hü szolga *Bertrand*, azon véresen, gázoltan, a hogy összevágták, s mutató ujját becsukott ajkához emelve, némán mutatott oda.

Azután szétomlott előtte, diribről darabra, keze lába, jobbra balra; a fej a középén, becsukott ajkakkal.

A gróf borzadva ébredt fel álmából, mécsének kanócza nagy lángokat vetve lobogott ágyánál, mintha valami fűjné, vagy lebegtetné palástja szélével.

Gondolkozott rajta, mit jelent ez álom? és

ismét elaludt. Bertrand véres képe másodszer is megjelent előtte. Olyan eleven, hogy a mint újra felébredt rá, a vérfoltokat hitte padlóján találni.

Többé nem mert ágyára visszafeküdni, hanem ébren maradt; így is mindenütt maga előtt látta e hallgató arcot a szájára tett újjal.

Mit akart vele tudatni?

Másnap néhány megbizott csatlósát maga mellé véve, csekély kísérettel elindult a gróf, azt a helyet felkeresni, a hol hű Bertrandja volt eltemetve.

Odaérve, zajtalanul felnyitották a sirt. A hű szolga csontjai megfehérültek már, a fej is egy fehér koponya volt, egy sima csontgolyó, fogai most is úgy összeszorítva, a hogy halála óráján.

— „Itt vagyok jó Bertrand“ beszélt hozzá a gróf „mért hívtál magadhoz?“

És a mint hozzányúlt a csontváz fejéhez, lecsuklott róla az állkapceza, s kigördült *a koponya szájából* a gyémántkirály.

A hű szolga oda rejté azt el, és meg tudott halni a nélkül, hogy halálfájdalmában elárulta volna drága titkát.

Sancy gróf márványemléket emelt a baj-

nok sirjára; ki azóta nyugodtan alszik abban, hogy üldöző gyémántördögétől megszabadították.

A gyémántesoda, mely *rabszolga sebében* jött ki napvilágra, mely *szem gyanánt* szolgált *indu istennek*, s éveket töltött egy *hulla fogai között*, azóta folyvást rangjához illő társaságban ragyog: mindig királyok homlokán. Így sem tud sokáig egy helyen maradni: a francia trónról elvándorolt a spanyolra, onnan Angliába került; 1835-ben átkiváncozott az orosz korona ékszerei közé.

Még most is ottan lakik.

Ott talán meg van elégedve helyével. . . . .

Országos Széchényi Könyvtár

A MEGÖLT ORSZÁG.

Már az is eléggé merész gondolat volt Plato kétlábu tollatlan állataitól, hogy ők magukat a teremtés legfőbb urainak vallják : de még merészebb eszme az, melyet ez uri állatrend fehér színű fajai táplálnak magokban, miszerint a valódi szellemi műveltségre egyedül az ő bőrük képes.

És ezt minden más színű fajnak el kell hinni.

Igen érdekes volna, ha egyszer valami angol (ki érne rá más?) feljegyezné egy későbbi kor számára, milyen szép gonddal és dicsére-

tes kitartással tudott a fehér faj egy más színű fajt a maga világrészéből tökéletesen kiölni.

Mert egy fajnak, a mit még úgy hívják, hogy rézszínűek, pár század mulva csak a mesés historiákban fogják nyomát találhatni, ha oly sebesen halad annak elenyészte, mint a megelőzött századok óta.

A fekete fajnak még csak akadnak barátai, azokért az országgyűléseken beszédeket tartanak, azokat oktatják; regényeket és drámákat írnak rólok; beszélnek felszabadításukról, s őrizkednek öt őshazájában felkeresni, hogy fehérre fessék; s kezdenek vitatkozni fele, hogy az talán mégis inkább ember, mint állat.

Hanem a rézszínűre senki sem gondol. Az egészen kívül esik minden atyafiságon. Az nem is ember, hanem fenevad, a kit löni, vágni természetes kötelesség; a kinek farkas-vermeket kell ásni, a kit hajtó vadászattal kell kipusztítani, mint a rókát, orozva leöldösni, egymás ellen uszítani mesterséges fortélyokkal; apró kölykeiket megfojtogatni, mint a tojásból kikelt vércsefiakat, és minden termő földről leszorítani dögvészes mocsárok közé.

A feketék ügyében két felé oszlanak a vé-

lemények; az egyik azt mondja, hogy ezek állatok ugyan, de igen hasznos állatok; a másik azt, hogy ezek emberek, de igen haszontalan emberek; a vörösekre nézve azonban csak egy vélemény áll fenn: hogy ezek a legvadabb, a legkártékonyabb állatok, a kik a mi fehér erényeink és művelődésünknek gonoszul utjában állanak.

E nyomorult faj félmeztelen lakja az erdőt, él vad gyümölcsessel, s magánál szelidebb vadak húzával, sárból készít hajlékot, mint a fecske, s odább megy, ha onnan kizavarták; nincs öröme a szerelemben, nem vénülhet meg a harczok miatt, Istene nevét is elfeledte régen; csak a viharokban jelentkező rossz szellemtől fél még, s midőn beszámol lelkével az urnak, a ki neki is megengedte, hogy képét viselje, nem sóhajt egy boldogabb mennyország után; a fehérek azt is elfoglalták maguk számára egészen.

Pedig egykor a rézszínű faj épen olyan boldog nép volt, mint akármelyik az Oceanon innen: ruhát viselt és divatot tartott, palotákból városokat épített, merész utakat vágott, miket maig is bámulnak a foglalók. Törvényt tartott és gondja volt az igazságra.

Templomban tisztelé az Istent, s hódolt az erénynek; fatekercekre irt betükben örökíté a bölcseséget; művelte a földet és benépesíté azt; hol most egyesével bujkál, hajdan milliókat számlált.

Ki vetközteté le őket ilyen szépen?

Ruháikból, erényeikből és emberiségökből?

Lássunk egy történetet a sok közül, mely leginkább megmaradt a historia lapján, daczára annak, hogy eléggé iparkodtak törülgetni, szépítgetni a szégyenteljes sorokon; — vérrel voltak azok irva!

Délamerika azon magas hegyei között, melyet a spanyolok a legelső emberi hangról, melyet ott hallottak, elneveztek „Peru“nak, feküdt egykor az Inkák országa.

Gazdag kókusz-csoportok lepik el a tengerpartot, mik fölött szédületes magasban emelkednek az Andes hegyei, mintha óriási bárdal volnának egyenesre lefaragva, magas homlokaik ezüst-zöld erdőkkel koszoruzva végig.

A természet gazdag tenyészetét ápoló kezekkel segíté elő az emberi szorgalom, tápláló növények vetései hullámzottak az öserejü föl-

dön, még egyszer oly gazdagon fizetve, mint az ó világ életúnt rögei.

És csodanövények, mikkel az édes anya-föld kényeztetett gyermekeinek akart kedveskedni, termettek ott nem is ápolva senkitől. Az egyszerű gumós gyökér, melyet elnevezett a barbar Európa földi almának, a mézet termő nád, mely amaz édes fehér kristályokat adja, a mik nélkül mai nap senki sem tud már el lenni, a balzsamtermő fa, mely belső nyavalyákat gyógyít, s külső sebeket hegeszt, a láz-enyhitő fa héja, és a hálados bozót, mely gyapjut ad és enni nem kér, ezek mind ama távoli vidék ajándékai.

A tájék regényes képe egymásra halmozott kincs! A sötétlő rengetegek alját hamvas-zöld bokrok lepik el, miknek ifju hajtásai rózsaszinbe játszanak át; a kanyargó hegyi patak sárga fényes ereket mos a szakgatott sziklákban, s ragyogó fövényt torlaszt medre sekély részén; a kavicsos szakadékokban kövér, szártalan csodanövények bujálkodnak széles tenyértalpaikkal, miken a zöld alig látszik a millió piros bogártól, a magas távolban pedig, a zezgugos hegytetők közt, a kék sziklák néhol citromsárga foltokkal vannak tarkázva,

egyed kopasz halmok egészen e vakító sárga színben ragyognak, mikor a nap rájuk süt.

Hát még ha azt tudná e nép, minő kincsek azok, a mik egymásra halmozva, szépségök öszhangzásával dicsérik az Istent!

Ha tudná, hogy azon gyökér gumóból, a mit ő kenyérül eszik, tüzerejü vizet lehet főzni, a melyet egy egész világrész népei azért szeretnek, hogy eszöket segíti elvenni? hogy azon sötét erdők fája cifra butorok kelméje, hogy az ezüstlevelü bozót fűszert terem, mely érzékeket ingerel és csikland, hogy a vastag levelü növény bogarai drága festék-anyag, hogy ama sárga halmok tartalma merő nagybecsü kén, a miből a fehér ember lobbanó port tud készíteni, mely nélkül háborut nem viselhet, és hogy azon fényes ér a sziklában, az a ragyogó homok a patak medrében, az pénz, pénz, mindenható pénz! az — arany!

De hát mire lett volna nekik azt tudni?

Nem ad-e elég jó italt a hús forrásviz és a pálmadió? nem legjobban fűszerezi-e az ételt a jó kedv és a fáradság? nem lehet-e kiegyenlíteni a számadást apró csigahéjakkal is, ha valaki ruhát cserél kenyérért, ha abból ad, a mi magának sok termett s vesz azt, a mi je

nincs? Az apró csigahéjak nagyon jók arra a célra, hogy a közforgalomban a pénzt képviseljék; kár hogy erre az eszmére az európai nagy finanziaférfiak még rá nem jöttek.

És aztán háborút viselni? Ugyan miért tenné azt valaki? Bántja itt egyik ember a másikat? van mit féltetni az országok határán? haragszik-e egyik ember a másikra azért, hogy az más nyelven imádja a napot? hiszen azért csak ugyanaz a nap az mégis, s ha mégis néha megtalálnak egymásra neheztelni a szomszédok: nem azért van-e minden népnek főnöke, királya, hogy azok békés uton, egymással okosan, bölcsen beszélve elintézzék a háborúságot?

Szelid, ártatlan nép volt az egész faj. Csendes dallamos beszéde, kivált ha a nők beszéltek, hasonlított a zenéhez. Középen szétválasztott fekete haját hátul összefonva viselte mind a két nem; a nők korallokat s fényes kolibriket is tűzködtek közé. Szemeik nézése olyan szelid, oly bizalomteljes volt, ment minden gyanutól, szájok nem mondott hazugságot soha, hisz az igazmondásért nem törték be ott az ember fejét; a férfiak arcza is szakáltalan és sima, csak magas termetök, ideges tagjaik

különböztetik meg őket a nőktől; — a kik mind oly épek, szépek, az a kis bronz szinezet nem árt semmit arcaiknak, az csak azt mutatja, hogy ott melegebb a nap és a sziv.

Öltözetök egyszerű volt és diszes. Fehér gyapotkelmék a férfiaknak : — sárga selyem csíkokkal, mit a festetlen gubók adtak, átszöve a némbereké; fényes tollakból fonott öv a lyánkák karcsu derekán, bivalybőr, frisen lehuzva a bivaly lábáról s felhuzva a férfiakéra.

A férfiak munkája vadászat, földmivelés volt. Mások termékeiket hordták szomszédországba, azt hozva onnan, a mi emitt nincsen : kősót, és rezet vadászfegyverekhez; a nők ott-hon ültek szépen, szöttek, fontak, gyümölcsöt aszaltak az esős évszakokra; a gyermekek jártak iskolába és tanultak betüket faragni hoszszu pálmahársra, s megismerék a szótlantul beszélő jegyek csodálatos titkát.

És ha megszállt a magas költészet lelkesülése, mely nem olyan büszke, hogy a színekben válogasson, egy hőszivü ifjut, az elővevé egyszerű háromhúros kobozát, s a nagy manihok fa alatt, mely ezer ember fölött tartott ernyős sátort, elzengé a figyelő hű népnek nemzete dicsőit, az elhunyt hősöket, kik hazát alapítottak.

tak a boldog erdők közepett, és boldog nép lett azon.

Elmondá, mint építé fel a nagy Manko Kapak, az ős isten — a nap templomát, melynek egész külseje ama ragyogó sárga érczel van befedve, mely nem rozsdásodik soha; mint áldozá fel legszebb egyetlen leányát a nap tiszteletére, hogy mint szűz éljen az holtig ez oltár mellett, azon husz hajadonnal, a kik férfit nem ismernek soha, és ez a szám azóta sem csorba.

Utóda, a bölcS Sinchi Roka, hogy népesíté meg kőből épült városokkal e földet, a szomszédok hogy könyörögtek előtte, hogy legyen nekik is királyuk, s haragos ellenségeket mint békíte ki bölcS beszéde által. Azok lettek legjobb barátai.

A nagyszerű Mayta Kapak minő merész alkotó volt. Ama széles ut a hegyek körül, mely egyik tengerpartot a másikkal összeköti, az ő óriási munkája; a csatornák, mik az Ankasmayu vizet az országon átvezetik, az ő neve hirdetői; hát a világ csodáját ki ne ismerné: a roppant függőhidat, mely bambuszágakból és hajlós veszőkből bámulatos ügyességgel van az Apusimak folyam fölött fonva,

hogy egész bivalycsordákat átlehet rajtahajtani. Két ország kapcsa lett e hid, mely őket egymáshoz fűzi.

Szólhatott a lant a böles Lima Rocháról is, a ki törvényeket irt tiz négyszegletü köre, melyek egymásra felállittatak, négy legalul, egy legfelül; s hogy mindenki ismerje a törvényeket, iskolákat alapított, a hol ifjat és vént tanítának böles dolgokra.

Hát a hős Virakocháról hogy ne szólt volna lelkesülten a költő, ki a vad hegylakókat, kik fegyverrel törtek atyja Jahuarhuakab országára, visszaiizte, vezéroket elejté, népét meghódítá!

Végül a szerencsés Hueyna Kapak, a mostani uralkodó, a minden inkák leghatalmasabbika, ki alatt lett egygyé a két tenger közötti ország, a fehér hegyektől egész a szürke hegyekig, s a tüzhányótól a tengerpartig; a ki nek uralkodását tegye boldoggá a mindeneket megáldó nap.

Igy énekelhetett a költő, s bizonyosan szebben, mint én, a ki nem vagyok sem költő, sem perui benszülött, hogy rézszinü királyokért tudjak lelkesülni, s vörösréz boldogságot versekbe foglalni.

Hueyna Kapak volt az inkák között az utolsó, a ki népét boldognak látta.

Ő alatta kötöttek ki legelőször spanyol gályák a panamai partokon.

Jaj annak a napnak, a mely legelőször fehér arcot látott az Andes-hegyek között!

Jaj annak a szélnek, jaj annak a víznek, a mely hajót hozott a perui partra.

Jaj annak a szónak, a mely legelőször elbeszélte a jövevényeknek, minő boldog világ van ott a hegyek közt? mint terem ott a föld mindent önkényt, hogy hever az arany uton és utfélen, milyen szépek ottan és milyen szeledek a hölgyek.

E naptól kezdődik az inkák országának halála.

* * *

Az inkák jámbor népe bámulva látta, mint hozzák a habok távoli tengerek felől ama széles faházakat, a nagy vászonszárnyakkal, mikről csodálatosan öltözött fehér arczu férfiak szállnak ki; tarkábbak az erdők madarainál, a kik állukon és orruk alatt prémeket viselnek, és olyan különös nyelven tudnak szólni, a mit csak ők magok értenek.

— Vagy angyalok, vagy ördögök ezek! — mondának egymás között a nép bölcsei.

Negyven év megtanította őket rá, hogy melyik voltak a kettő közül?

A merész Pizarro és a kegyes De Luque Fernando vezették a kalandor csapatot.

Az egyik hős, a másik téritő; a spanyol évkönyvekben halhatatlan név mind a kettő.

Alig volt egy pár száz férfi az egész kalandor csapat; de mindegyik bámulat tárgya a szelid indus nép előtt.

Borzalom fogta el sziveiket, midőn látták őket paripákon ülve; ember és ló egy csodaszörnyyé látszott összenőve lenni, melyet közös gondolat kormányoz. A ló átveszi a férfi gondolatját, és a férfi a lóét s lesz a kettőből egy kegyetlen fenevad, melynek esze van gondolkozni, lábai vannak rohanni és kezei öldökölni.

A ló ismeretlen állat volt e helyen. Amerika meghódítását, lovainak köszönheti Spanyolország. Lovagjainak azt köszönheti, hogy elvesztették, a mit a ló szerzett.

Az elbűvölt indusok hódolattal fogadták az idegen félisteneket; bevezették őket boldog hajlékaikba, oda hozták nekik engesztelő ál-

dozatul gyümölcsseik zsengejét és hűséget esküdtek nekik, s mivel vademberek voltak, azt meg is tartották.

Pizarro jobban meg tudta becsülni az új világ kincseit, mint ez együgyü barbarok, kik századok óta közönyösen jártak el oly gazdagság fölött, minövel Europa valamennyi ura nem bir.

Előbb hizelgéssel megnyeré a nép szívét, megajándékozá őket azzal a tűz-italal, a mitől a férfi beszédes lesz és a nő szerelmes.

Az átkozott ital felháboritá a szelid indusok egész véralkatát; a nő nem volt szemérmes többé, a férfi nem volt eszes. Az hallgatott a hizelgő szóra, ez kifecsegte titkait és eladta arany kösöntyűit egy ital édes méregért.

A spanyolok fő törekvése az volt, hogy megtudják, honnan nyerik ez olcsó arany ékszereket az indusok, a miknek anyaga nem becsesebb előttök más egyéb ércznél.

Végre el lön árulva a titok. Pizarro kopói felszaglalták a bérczeket, mikben az arany és ezüst terem. És akkor bányákat nyitottak, mikből száz meg száz millió arany-ezüst imperiale röpült át Európába.

És ezen bányák voltak azon mély sirbol-

tok, mikbe a fehér bőrű faj kincsvágya egy egész világrésznek lakosságát eltemette.

Pizarro befészkelte magát az inkák fővárosába, s elébb részegítő italokkal vevé rá a lakosokat, hogy a bányákban dolgozzanak, azután rabszolgáivá tevé őket, s kényszerité a legöldöklőbb munkára.

A leigázott nép, mely megosztá vendégeivel kenyerét, reszketett és hallgatott.

Most már kenyere sem volt, sem izletes sült husa, sem teje és vaja. Nem maradt idő a földet művelni, vadászni, nyáját őrizni; a bánya elfoglalt mindent, azt kellett elfogadni, a mit a spanyolok ingyen kegyelemből adtak.

A bányamunkában ezrével fogyott a nép. Nem is hordták ki a halottakat, a kivájt aknákat betemették velök. A szükséghez nem szokott, boldogságban növekedett ifjakkól nyomoru vázférfiak nőttek a nyomor és kinzó munka alatt, a kéneső bányák göze halvány ón szint festett az arczokra, s az idegen félistenek érintése miatt undok ragály lepte meg a népet, sorvasztó, kinzó betegség, mely a férfit és nőt gyűlöltté teszi egymás előtt.

Ilyen boldogságot hozott az európai műveltség a vademberek közé.

Tíz év alatt a hajdan négy milliónyi perui lakosság épen felére fogyott le.

A hiányzókról adjon számot a művelt Európa.

Pizarro kincsvágyának érzékeny csapás volt a népség gyors fogyása. Pusztult a munkás kéz; a megigázott férfiak elnyomorodtak, rövid életök volt; a nők elrutultak, az egész lakosság fokról fokra közeledett az állatok felé.

Ekkor hírül hozzák Pizarro kémei, hogy ama citromsárga hegyeken túl van még egy egész boldog nép, mely őket eddigelé még csak hirökből ismeri. — Ott még gazdagabb aranyban, ezüstben a bércz; izmosabbak a férfiak, a nők termete delibb, mint Peru többi részein; ott egy magas templom áll, egészen beborítva vert aranynyal, benne a napnak aranyból öntött bálványa; az egész kerek országot „nap birodalmá“nak hívják.

Pizarro és Fernando rögtön megindultak kétszáz lovassal a boldog ország felé, hogy azt meghódítsák és megtérítsék.

Ez a nép bálványimádó, el kell tőle venni bálványait, lerontani istentelen templomát, kivált miután azok aranyból vannak.

Azt a huszonegy varázslónöt, kik a bálványoltár körül szolgálnak, prédára kell bocsátani, hogy a bálványimádás büne ki legyen engesztelve.

Midőn Pizarro lovasai megjelentek e kised ország határán, követséget küldött eléje az Inka, megkérdendő tőle, hogy mi szándékkal jön országába?

Pizarro kegyesen válaszolt, hogy ő az indus nép lelkiboldogságát akarja megszerezni; azért jöjjön fel hozzá az Inka papjaival, bölcseivel s az ország elöljáróival együtt.

Oh mi nagy bolondok voltak a rézsinü bölcsek, a mikor e szép szavakra csoportostul oda mentek az idegen paripái elé. Mikor a nép vezérei együtt voltak mind, akkor Pizarro megfuvatta a trombitákat, s a védtelen, gyanutalan embereket leaprítettá, összegázoltatá.

A hitlenül megtámadt nép a boszu dühével támadt fel ez undok mézsárlásra, melyben legjobbjai álnokul leölettek, s előhozta ügyetlen harci eszközeit, hogy a maroknyi támadó népet leküzdje vele.

Nyomoru kísérlet! Egy dördülés a hosszú rézágyuból, egy sorslövés a lovasok fegyvereiből szétszórta az egész sereget, mint a polyvát.

Ah, hisz ezek valóban daemonok, kik eltanulták a villámlást az égtől, s mennykövekkel sujtják elleneiket!

Futott, ki futni birt; a kit a rémület lekötött a földhez, azt eltaposták Pizarro paripái, a mik magok is oly vérszomjuak, miként lovagjaik.

A szép napváros hajh! tüzláng martaléka lett, a nap arany templomát ledöntötték a földre, s löporral vetteték fel Rocha kerek palotáját, azzal a réz kúptetővel s a tiz törvény koczkáival.

A nap-szüzei a kegyetlen mérsárlás közt megmenekültek a városból. A nép saját élő testéből csinált torlaszt az üldözők előtt, hogy ők elfuthassanak.

Közöttök volt az Inka leánya is, Amarlija.

Miként Pizarro kémei mondák, a legszebb indus hajadon; lángszemekkel, mikbe nézni félelem és gyönyör, sima gömbölyü tagokkal, a mik ragyognak a napban és gyöngé ajkakkal, a mik finomabbak, mint a rózsa szirmai: hosszú, aczélfekete hajfürtei, mikor körül lebocsátja, úgy takarják be őt, mint egy nagy sötét palást.

Pizarro szomját nem oltá el a vér, a

láng, az arany: ha Amarlija megmenekült előle.

— Fel kell találni a nap-szüzeit!

— Ugy van, fel kell találni őket, helyeslé azt Fernando is; mert ha megmenekülnek, újra elhintik a bálványimádás magvait e földön.

A vér-ebeket elszabadíták; mély erdőket, mocsáros ingoványokat felkutattak azok, míg végre ráleltek az apró lábnyomokra, miket Amarlija és futó társnői hagytak magok után.

E nyom a sárga hegyek közé vezetett.

Pizarro vér-ebei ugatva törtek előre; a sárga hegyek oldalát nem ékesíté semmi élő növény, a kén egész durva tömegekben állt ott, csillámló kristályai befedték a hegy oldalát, míg másutt porló virágokban hulladozott alá, mint omlatag morzsa, melyet hó gyanánt hullatott ide a szeszélyes természet.

Vége egy helyen megálltak Pizarro szelindei, s az ég felé kezdtek ugatni.

A feltekintő spanyolok egy magas szikla tetején pillanták meg a husz deli szüzet és köztök a bábajos Amarliját, a ki úgy állt ottan, mint egy élő bálványkép regényes mythologiából, hosszú haját úgy lobogtatta körölte a szél, mint egy nagy fekete felhőt.

A sziklaszál lengégyékényhid által volt összekötve a hegyi ösvénynyel, mely azután a sárga bérczek végtelen kietlen szakadékai közé vezetett, mik oly irtóztatóan tátongtak a bele-néző szemei elé, mindenütt sárga kristályokkal terítve, mik közt egy fűszál sem tenyész — valódi halálvölgye.

Pizarro átlátta, hogy ide nem üldözheti martalékait, de viszont azok sem menekülhetnek előle, azért ott sátort vonatott s tanyát ütött, bevárandó, míg a szüzek éh és szomjtól kényszerítve, önkényt leszállnak.

Ekkor Amarlija odaállt a szikla párkányára s lekiáltott reá :

— Te fehér szörny, kit a tenger okádott ide! Te fenevad, ki aranyat eszel és vért iszol! Eredj e földről, a nap földéről, és ne fertőztesd be azt, ne tedd azt vele, a mit a többiekkel, miknek hegyeit átfurdaltad, erdőit kivágattad, bogarait megfőzted. — Eredj innen mind te magad, mind négylábu rokonaid, a nyerítő gonosz lelkek. A nagy szellem kezedbe adta a mennydörgést és földindulást, vidd azt innen más országba. Mondom néked, ha békén el nem hagyod e hont : én, a nap-szüze, megölöm ezt az országot minden benne lakóval

együtt, a ki lélekzetet vesz, és minden füvet és fát, a mi zöldülni szeret, és minden röpkülő madarat, a mely a felhőkben él; és soha többet élő állat ezt a helyet nem fogja lakni, és soha többet fü ezt be nem lepi.

Pizarro és társai kaczagtak ez örült beszéden, s feleltek valamit vissza a leánynak, a mitől annak arcza oly piros lett, miként a hajnaltámadat.

Amarlija nem szólt azután többet, hanem megállt arczczal a lemenő nap felé fordulva, s kiterjesztett karokkal állt előtte, míg ifju társnői összefogózva, csendesen körüle lejtének; a büvkör képzése mellett halk szomorú dalt énekelve.

A nap már a távol kéklő tenger határához ért; olyan piros volt tányéra, lassan lassan belésüllyedt; a szüzek dala fájdalmas siralommá vált, nézték, mint süllyed mindig alább a hullámba, már csak félig áll ki belőle, mint egy tüzdomb, az is alább száll, egy fényvonal látszik még csak, az égen szétvetett sugárküllök, a látkörön lilaszín derengés; azután az is elmulik : s itt a csillagos éj rögtön.

Egy végsikoltás hangzott a szüzek ajkáról; leborultak arczczal a köre, midőn az imádott

nap utolsó sugára is eltűnt. Nem látták ők e sugárt többé a földről.

Midőn felkeltek, sötét éjszaka volt már. Az egyenlítő alatt nincsen reggel, este, ott csak éj van és nappal.

Pizarro és társai látták a félhomályban, mint vagdalják le a szüzek hosszú hajfürtjeit mind, s meggyújtva azokat, leszórják a szikla mögé.

— Oh mi kár értök!

Azután öltönyeiket is levetik, azokat is meggyújtják és lehajigálják.

— Oh mi szépek!

És azután letérdelnek egymással szemben, és halk, bánatos hangon folytatják a halál dalt, melynek minden hangja úgy illik az enyészethez, melyről beszél.

Pizarro úgy elmélázott e hangokon.

Egyszerre riadva jönnek társai, és kiáltják:

— Pizarro menekülj! a kénhegy ég!

Az örült leányok felgyújtják a kénhegyeket.

Valami sápatag kék láng kezdett a völgyben terjengni, s fehér nehézkes füst emelkedett felfelé, melynek fojtó gőzétől elfulladt ember és állat.

A vér-ebek leghamarább megsejték a veszélyt, üvöltve kezdtek elfutni a hegy alól; a nehéz kénlevegő egyenkint elfojtá őket, véres tajtékkal dőltek el az uton, ugrálva levegő után.

A lovon ülőket nem érte oly hamar a veszély. A kén lege a föld felé huz, csak lassankint emelkedik. Pizarro csapatjának paripái vágtatva nyargaltak ki e hegyszakadékok közül; mikor egy paripa elkezdett hörögni, tüsszögni, a lovag veszve volt; Pizarro lovasai egyenkint hullottak el mellőle. A szél ugy fúttá utánok a füstöt.

Pizarro érzé, hogy itt csak egy menekülés van: a szél utjából kitérni. Hirtelen irányt váltott, lova orrát beköté övével, s néhány menekvő társával reggel felé elérte a magasabb hegyeket, a hol bátorságban volt.

Minő látvány volt előtte, a midőn visszatekintett.

A sárga kénhegyek oldalai köröskörül füstölögtek, s a kék átlátszó nehéz gőz leülepedett a tájékra; — olyan csendes volt a vidék.

A nagy fák még zöldültek szépen, de már a mező sárga volt, s a pálmák levelei sötét lilaszínűek. A gazdag czukoriültetvények még

álltak épen, de mind fehérre változva, mintha megöszültek volna. — Olyan csendes volt a vidék.

Ki maradt ott, ki menekült meg Pizarro harczosai közül, és az inkák legyőzött népéből? Az utak néptelenek voltak, az égen egy madár sem röpült. Olyan csendes volt a vidék.

Amarlija megtevé, a mit megígért.

Megölte egész országát.

Nemcsak a benne lakókat, rokont és bitor ellenséget, hanem minden füvet és fát, a mi embert gyönyörködtet, még a jövő századok reményét is, a mik e földet mind üresen találják.

A kétségbeesés rettentő műve végrehajtott. És senki azt többé jóvá nem tehetette.

Évekig, évtizedekig, egész századig égett az elolthatlan kénláng, lassankint roskadoztak össze a sárga hegyek csúcsai, miket a belső tüz összeemésztett. Néha a megolvadt kénláva kirontott a hegyek közül s elborita egész vidékeket, s a körülfekvő környékből halál országa lett.

Maig sem lakja azt semmi élő, még egy árva moha sem. A rajta keresztülfolyó vizek is ihatatlanok.

A rézszínű faj azóta csendesen enyészik.

A hány millio volt az Amerika felfedezésekor — a fehérbőrűek által, talán annyi ezer most.

Az is silány, meztelen nép; elvadult, elnyomorodott; igazán semmi oka sincs rá, hogy éljen. Hajdani nagyságuk emlékei, az inkák palotái az elvadult őserdőkben, a rejtélyes feliratu sziklaköbök, a naptemplomok romjai, átadva a régiségbuvárok hagyatékainak.

A fehér fajnak az a dicsőség jutott, hogy néhány század alatt ki tudott törülni az Isten képeire teremtett fajok sorából nem csak egy egész nemzetet, de egy egész színt!

SYLVESTER ÉJSZAKÁK.

(Emlék.)

Különös tréfás öreg ur ez a Sylvester . . . egyik kezével sirt ás, a másikkal bölesöt ringat; — odaül a határdombra, mely a jövőt és a multat elválasztja, ott hizelkedik a közeledőnek, s gorombáskodik a tovább menővel; — a ma születőnek beszél vidám farsangról, virágos tavaszról, gazdag aratásról; a haldoklónak szemére hányja hosszú böjtjét, száraz nyarát, hiu reményeit.

Még alakját is annyit változtatja : majd mint tisztos öreg ember koczogtat be hozzánk, fehér, zuzmarás szakállal, nagy szemöldökei csillognak a dértől; fázó gyermekek csakugy

bujnak előle édes anyjuk ölébe; — majd meg könnyü tavaszruhát vesz magára; nekivetkőzik nyalkára; zöld levelet, másod-ibolyát tűz gomblyukába, s pirosítja magát tavaszfelhő carminnal, mint valami kaczer vén gavallér, — másszor megint, mint valami szeles vad czimbora, nyakába keríti a böjti szelek köpönyegét, úgy nyargal éjszaka az utczákon, mikor minden tisztességes ember alszik, bedörömböl ajtón és ablakon, leénekel a kéményen s cserepekkel hajigálózik a házfedelekről; — ha pedig olykor eszébe jut a multak bánata, rákezd a sirást, ontja a záport reggeltől késő estig; hiába kérlelik, hiába vigasztalják: ne sirjon, elég már! — néha megszállja a jótekonny szellem; szereti ha áldják, ha jól emlékeznek felőle, beteríti hópaplannal álmos leánykáit, a mezők füveit, aludjál zöld vetés, álmodjál arany kalászról, kék buzavirágról; itt van az öreg Sylvester apó, betakargat lágy pelylyel; meleg dunyhával; majd meg világgyülölő kedvében csonttá fagylalja a földet, csikorog a lég is, nem hallgat sem mező fűvére, sem ég madarára, beszélhetnek neki! — Kegyetlen, mint egy uzsorás, egy árva hópelyhet le nem ejtene az égből senki kérelmére, s

ha unja látni a nyomoruságot, beburkolja magát ködbundájába orra hegyéig, hogy ne is lehessen vele beszélni.

Ilyen szeszélyes agglegény az öreg Sylvester.

. . . . 1822-ben különös jó kedvében lehetett az öreg ur, meghozta minden ház számára az új esztendei ajándékot; az ablakokra a jégvirágot, a mezőkre a havat, az eresz alját szépen felcífrázta fényes jégcsapokkal, s a fáknek új lombot adott szép fehér zuzmarából. Az emberek azt mondták, hogy áldott esztendő lesz „jó tél, jó nyár“.

Kis-Körös város utcáján tizenegyet kiállított már az éji őr; innen-onnan a faluból lámpással mentek haza az emberek, kiket imitt-amott mulatságos háznál szinte ott talált az éjféli; olyan kedves dolog ilyenkor haza felé menni: a fris tiszta lég jól esik a bortól ködös főnek; elmondott adomák, vig beszédek még most is zúgnak az emlékezetben, a gyöngye hó ropog a láb alatt; szép dolog meleg bundában dicsérni a telet; nem árthat az nekünk, legfeljebb az arcot csípi mosolygó pirosra.

A csillagos ég is sokkal szebb ilyenkor: mindenik csillagnak több kedve van ragyogni,

tündér hullócsillagok szállnak nyugatról keletre, arany utat festve maguknak az égen.

Oh be együgyü ember lehetett, a ki azt legelőször kitalálta, hogy valahányszor egy csillag aláfut, annyiszor meghal egy ember. Mintha megfordítva nem sokkal szebb volna : valahányszor hullócsillag esik : egy ember születik; az a hullótűz az égből szálló lélek; égből esett csillag minden ember lelke.

Némelyik még aztán vissza is megy az égbe.

Elcsöndesültek már lassankint az utczák, járó-kelők lépései nem hagynak többé nyomot a hóban, minden ablak elsötétült egyenkint a sorban; csak egy háznál volt még gyertyavilág : ottan még nem nyughattak.

A város székháza az a kis ház, a másfél ajtó, a pirossal festett ökörfej és tagló tanuskodik róla.

Itten lakozik a „jó öreg kocsmáros“ még akkor fiatal, jókedvü férfi, ifju feleségével.

Benn a kis szobában nagy jövés-menés van, valakire várnak : másvilágról jövő új vendégre; olyan örömmel várják, pedig még azt sem tudják : urfi lesz-e vagy kisasszony?

pedig még azt sem tudják: örömet hoz-e vagy bűt magával?

A fali óra oda benn nagy nyöszörgéssel hozzá fog az ütéshez, elveri nagy gondolkodva végig a tizenkettőt, mintha minden ütésnél számlálná magában: nem tévesztette-e el? — Sylvester nagyapónak letelt a napja, az 1822 lefeküdt a sirba.

Odafenn az égen nagy robogva száll keresztül a pislogó csillagocskák szemei előtt egy roppant meteor, változó színével fényt vetve a földre, szikrázó sörényét csóválva maga után hosszan. Fele utján szétpattant, elveszett.

Ide lenn a kis hajlék meleg szobájában fiucska született, ki fölött örömkönyeket sir a jó öreg kocsmáros, s az anyák legjobbika.

A csillagocskák odafenn integettek egymásnak, suttogva sugárbeszéddel: „ma született új csillaga a földnek, a ki ragyogni fog egykor, hogy egész nemzete melegszik sugárainál, s még a távol népek is meglátják, és magasztalni fogják tündöklését . . . .“

Ez volt Sylvester új évi ajándéka.

Milyen jó kedélyes öreg ur kegyelmed Sylvester nagyapó! . . . .

. . . . .
 . . . . . 1841-dik esztendő utósó napján
 nappal napot, éjjel csillagot nem látott senki
 az égen; omlott a zápor pihenés nélkül, s ez
 az ostoba föld a sok mosdástól egyre piszko-
 sabb lett.

Az alföldi rónán semmi zöld sincsen már,
 madár sem járja most, vadlúd elköltözött, be-
 tyár pihen otthon szeretője keblén, nem vá-
 gyik senki a szabadba e moslék időben.

Mehet nagy egyedül végig a pusztaságon
 az a magányos utazó, kit az ég haragja vándo-
 rolni küldött; senki sem szólítja meg, senki
 sem mondja neki : térj be, ne menj odább.

Csak gyalog utazik, csak a sár marasztalja;
 rossz kurta köpönyeg a vállán, gyöngé ment-
 ség napos zápor ellen; göresös bot kezében,
 olyan jól beillenék vele koldusnak.

Pedig ő volt a költők fejedelme.

Senki sem tudta még azt. Titok volt. De ő
 érzé szívében az égi lángot, és fölötte érzé
 magát a földnek. Majd megtudják azt mások
 is nem sokára.

Viszik őt szárnyakká lett vágyak, még ma-
 ga sem tudja hová? annyi bizonyos, hogy nem
 boldog tüzhely mellé.

Eső vágja, szél küzd vele, iszap utját állja: nem törődik velök a trónkövetelő.

A mint menne nagy sietve, egyszer csak nagy tó állja utját; máskor kicsiny patak szokott az lenni, most tengerré nőtt meg.

„Oh kis patak, kiről annyit énekeltem, te is ellenségem lettél.“

Vissza kell fordulni! oda is, vissza is üldözi a zápor. Vén Sylvester sirhatnék ma nagyon; jó anyja kebléről elbujdosott szívtől szakadt fia, hogy elmenjen koldusok vezérének, költők fejedelmének, vándor komédiásnak, papiros királynak : azt siratja olyan nagyon a napok se-reghajtója, az érzékenyszivü Sylvester.

Oh be unalmas vén ember kegyelmed Sylvester nagyapó! . . . .

. . . . .
 . . . . . 1844-ben úgy tett az öreg Sylvester, mint a ki egyszerre nagy urrá lett, s aztán nem ismer rá többet a szegény atyafira.

Azt sem kérdezte merre van, hová lett az a csillagszülötte ifju, a kinek ő szokta elhozni születése napját? Most nem volt számára sem újévi sem születésnap ajándéka. Sylvester fősvény, zsugori keresztapa. Mintha ő volna a leggonoszabb bankdirektor, a ki zár alatt

tartja az arany napsugár melegét. Dölyfös kegyetlenségében tizenhat fokra emelte fel a hideget, azon alól nem discontinózik.

Pedig tudhatná, hogy a költő szobájában hideg van, ha szive nem melegitené, talán meg is fagyna benne. Az emberek szivességétől ugyan megfagyhatna.

Három lépés hossza, három lépés széle a költő szobájának, hanem hiszen övé az egész világ, előtte feküsznek tüzerelő költeményei, azok biztosítják számára a halhatatlanságot, hanem a falat kenyér, mely a mai napot biztosítaná számára, az nincsen mellette. Utolsó a ház a sorban, a város legvégső kalyibája, ablakából a nagy hideg puszta látszik, közel hozzá egy kerek domb, kerek dombon az akasztófa, mégis szép lakás volna ez neki, csak mindennap ne kérdenék tőle, hogy mikor fizeti meg a házbért?

Hideg Sylvester éjszakán boldogtalan életéről rímeket soroz a költő; — önkényt jön minden gondolat, nem kell nehezen keresni; sötét van, mécsre nem telik, a szomorú sorokat oda irogatja a falra, hideg ágya fölé, majd ha virrad reggel, megtalálja ottan, leirhatja róla rongyos szalmaszék-asz-

talán, hogy fognak rajta mulatni, a kik elolvassák.

Oh be hideg, embertelen uzsorás kend Sylvester gazda! . . . .

. . . . .
 . . . . . 1846-ban tizen ültek egy asztalnál Sylvester ur neve napján.

Tíz vig fiu, — mind fiatal, — mind poéta.
 Köztük a költők fejedelme.

Tudták, hogy az első mindnyájuk közt, és nem haragudtak rá érte.

Vig poharazás közt telt az est, én is ott voltam közöttük, — hát hiszen nekünk is szabad volt egyszer jó kedvünknek lenni.

Valami bohó, jó kedvében azt a kérdést tette: valjon mit gondolunk sorban, ki milyen halállal fog meghalni?

Jó kedvünk volt, ifjak voltunk, kinek ne tetszett volna ez a kérdés?

Az első jó kedvü, tiszta, őszinte lelkü fiu ezt felelte: „én pap vagyok, belőlem prédikációs halott lesz, kántussal temetnek el, a mint illik.“

A második délczeg, szenvedélyes, heveskedő ifju azt mondá: „nekem olcsó az életem,

drága a becsületem : meglátjátok, párbajban ölnek meg.“

Harmadik szelid, hallgatag társ felelt : „sejtelmem azt sugja, hogy mikor egyszerre jó dolgom kezd lenni, akkor kell hirtelen meghalnom.“

Negyedik a könnyelmű, viharos dalnok fellobbanva mondá : „engem a bor szelleme öljön meg, a pohár legyen katakombám s borköböl legyen sirom Memnon szobra.“

Ötödik hidegvérű, szenvedélytelen arcz, kitől nem várt senki ilyen választ, azt mondá : „Kaczagjatok rajtam; de én jól tudom, hogy engem a lelkem öl meg; egyszer megőrülök s abba halok bele.“

Hatodik az atticus humor és sarkasmusok nagy mestere tréfás gúnynyal mondá : velem nagy dolga lesz a halálnak, mert én megküzdök vele s elkergetem, s nem adom meg neki magamat, akár milyen szép dolgokat ígérjen is a más világon, míg nekem nem tetszik.

Hetedik közülünk hivatalnok volt akkor, s nagy megnyugvással felelt : „hogy neki mint ilyennek, kiváltságos igényei vannak a haemorhoidákhoz. Ez a végünk vagy elébb vagy utóbb.“

A nyolczadik a kedélyes regények írója azt felelte, hogy kisebb gondja is nagyobb annál, s leszidott bennünket azért a hiúságért, hogy nem szégyenlünk magunkról értekezni, mint valami kurta tudósok.

Kilenczedik voltam én, azt találtam mondani, hogy akkor halok meg, mikor képtelen vagyok tovább dolgozni. (Kisül hát, hogy féltemben irok annyit nyakrafőre.)

Tizedik volt ő.

Most is látom azt a komoly arcot előttem, a mivel azt mondta :

„Én nem halok meg gyáván, csöndesen; — csatatér lesz a halálos ágyam, ott taposnak össze, ottan temetnek el, soha rám sem talál senki.“

Egy pillanatig elnémult mindenki, a másik pillanatban összezördültek a poharak: „no hát addig élünk, a míg meg nem halunk.“

Éjfél vetett haza, még akkor is sokáig barangoltunk az utczákon, olyan lanyha volt a lég, mint tavaszkor, báránnyfelhők terjengtek az égen, a kertekben sárga virág nyilott, minden oly derült volt Sylvester estéjén.

Oh be jó kedvű czimbora lett belöled jó Sylvester pajtás! . . . .

. . . . .
 . . . . . 1857 . . . . .

Alacsony domb a hegy alatt. Százan is fe-
 küsznek tán abban?

Nincsen emlék, nincs ültetett virág rajta,
 távol esik minden úttól, ember nem botlik
 bele.

Zajos Sylvester éjszakán bömböl a szél két
 hegy között, ha megkap egy rongyos felhőt,
 elkergeti egyik ég sarkától a másikig.

Lenn a nehéz domb alatt, a fügyökerén is
 alul, ott veri a költő kobzát, arany lantját,
 ezüst húrral, olyan bűbájos dalokat zeng; tár-
 sái, a többi halottak, körül ülik, úgy hall-
 gatják.

Zeng nekik dicső napokról, szerelemről a
 föld alatt, álműző mély bánatról, mely a sir
 mélyén sem szunnyad. Ugy hallgatják, úgy
 ügyelnek.

Fenn a földön üvölt a vész; erdő zúdul,
 tört fa recscsen, nyugtalan utczákon végig zö-
 rög ajtó ablak; kandallókban úgy sir a tűz,
 ember szive oly kedvetlen.

Oh mi háborult szellem vagy Sylvester!...

. . . . .

VELEZKE.

Krisztus urunk után a nyolczadik században történt az a hallatlan eset, hogy a nők terhesnek találták a férfiak uralkodását a földön, és azt mondák egymás között: „miért nevezzük mi a férfit uramnak? miért nincs megfordítva a dolog, hogy a férfi nevezné így az asszonyt?“

Csehországban egy fiatal tizenhat éves leányzó, kit Velezkének neveztek, támasztá legelőbb szívében azt a vizás eszmét, hogy nem lehetne-e megfordítani a világ eddigi rendjét, hogy a nők, kik addig férjeik rabjai voltak, lennének ezután az urak, és a férfiak az ő szolgáik?

Egyszer csak elkezdték a nők a kalákákból kizárni a férfiakat; ha legény jött oda, azt kilökték, nem türték maguk között, csak aszszonyt és leányt.

Ott azután egész éjjel elsugdostak; a szép Velezke tartott háborító beszédeket közöttük, a mit áhitattal hallgatott a többi.

— Miért van mirajtunk a férfiaknak hatalma? Nem olyan emberek vagyunk-e mi is, mint ők; sőt szebbek, jobbak náluknál. A nő jobban szereti gyermekeit, mint a férfi, a nő szemérmesebb, tisztább, érzékenyebb és mégis azok írják nekünk a törvényt, azokból telnek ki birák, papok, vezérek és irástudók. A leányokat készakarva gyöngéknek és tudatlanoknak nevelik; a férfigyermeket oktatják és erősítik. A gazdagságot, jószágokat csak a férfiak öröklik, a leány kegyelemkenyeret eszik. Fiak, testvérek dorbézolnak, pazarolnak; leányok, anyák otthon ülnek és dolgoznak értük. A nő bilincsbe-vert rabszolgája a férjnek, az őt megverheti, megvetheti, szerelmét gyalázzal oszthatja, senki sem mondja érte, hogy becsstelen; ha egy leány egyszer vét életében, azt a templomajtóhoz térdeltetik, tollszárral koszoruzzák, haját levágják, s még az álnok

csábító is sárt vethet rá; ha pedig a nő szeret mást, azt a férj meggyilkolhatja, s csak Istennek számol érte . . . ! Isten rendelte-e ezt így? A férfiak szerezték ezt. Minden dolgukat úgy intézték, hogy rajtunk hatalmasok lehessenek, hogy a legutolsó koldusnak is legyen egy rabja, a kin uralkodjék : felesége; s az ország legelső asszonya, a királyné is csak olyan rab legyen az ő palotájában, mint mi gunyhóinkban . . . .

Ilyen ádáz beszédekkel tartotta társnéit Velezke : és a beszéd elszivárgott szájról szájra, egy faluból a másikba, az egész területbe; a férfiak, ha meghallották, nagyokat nevettek rajtok, legfeljebb akadt egy-egy, a ki jól megverte értök a feleségét.

Velezke szép, deli hajadon volt, szőke, kékszemű, telt arczu. Kinck jutott volna eszébe, hogy tőle féljen? sőt inkább gondolt arra, hogy szeresse, a ki sokáig nézett rá.

Sok szép ifju volt a környékben, elegen jártak utána, de ő egyre sem hallgatott; arra gondolt : a leghizelgőbb vőlegény is durva, erőszakos férj lesz egykor, ma megcsókol, holnap megver, s nem akart férjhez menni.

Az anyja nem erőtette, hanem az apja egy

napon véget akart vetni a helytelen kényeskedésnek s erőnek erejével rákényszeríté a leányt, hogy egy fiatal molnárt vőlegényül elfogadjon, ha nem teszi, agyoncsapja, s hogy az agyoncsapásból előre kóstolót is adjon neki, megverte irgalmatlanul; az anya engesztelni akarta, szegény, csak ő is osztozott a verésben.

S ezzel el volt határozva, hogy Velezke pünkösöd másodnapján megy feleségül a molnárhoz.

Velezke és édesanya megmutogatták a főnóban testeiken a kék foltokat. Olyan emlékjeleket pedig a többi asszonyok is tudtak mutatni eleget.

Ott elpanaszlák egymásnak, hogy a nők sorsát ime így szokták intézni, adják, veszik, mint a barmot, a kitől nem kérdik: akarja-e ezt vagy azt, gazdájának látni?

Hat hét volt még pünkösöd második napjáig hátra, minden hétfőn, még a vasárnapi mámortól ködösen megkérdezé Velezkét az apja: van-e kedve férjhez menni; a leány mindig azt mondta „nem;“ apja pedig, hogy rá emlékezzék e hétfordulóra, megverte őt újra.

Az asszonyok hat hét alatt suttoztak és

tanakodtak, a férfiak nevelték őket. Asszonyharag — libaméreg.

Eljött végre piros pünkösöd másodnapja, a leányok, az asszonyok ilyenkor az erdőkön koszorukat fonnak, egyet kiválasztanak a szüzek közül, s azt megteszik királynénak, pünkösdi királynénak.

Pünkösdi királynénak tették meg Velezkét pünkösöd másodnapján s körül hordták a leányok, vállaikra felemelve, zöld ágakból font trónusban s énekelték, hogy „eljött, eljött piros pünkösöd napja; itt van, itt van szabadulás napja.“

A férfiak hagyták őket bohóskodni délutánig. Délután a pünkösdi királynét leszállították trónusáról, s elvitték erővel, megeskették völegényével.

Mikor ez megtörtént, azt mondá Velezke a templomban lévő asszonyoknak és leányoknak: „hogya éjszaka lesz, minden asszony, minden leány emlékezzék meg felőlem.“

A nők sirtak, a férfiak nevettek e szóra; mentek sátor alá, ittak késő estig; éjszaka, éjfélkor tért haza minden férj ittasan, haragosan a mérges erős sertől.

És azon az éjszakán három ezer férfit gyil-

koltak meg tulajdon feleségeik, testvéreik, leányaik, még az anyák is megölték fiaikat, hogy az egész környéken nem maradt egy férfi élve.

Velezke is meggyilkolta völegényét a menyegző éjszakáján; a legelső csókot késsel fizette vissza neki.

És akkor felvették az asszonyok a férfiak fegyvereit, puzdráikat, kardjaikat, feltették a sisakot fejükre, a pánczélt kebleikre, megválaszták Velezkét vezérüknek, és megindultak a király ellen. Premizláv volt a király, annak megizené Velezke, hogy szálljon le trónusáról, és adja azt át nejének, és a főhivatalnokok mind jelvényeiket nőknek adják, mert ezentúl azok fognak uralkodni a világon.

Izenetét a rémitő hir követte, hogy a felázadt nők tábora megveré az eléje küldött seregeket, elfoglalá az egész megyét, a nők mindenütt hozzájuk csatlakoztak, az örült eszme terjedni kezd; egy férfi sem biztos alvó ágyában többé, minden házban benn van az elenség!

A férfiak sok helyütt előre kifutottak az erdőkre, ott hagyva a falvakat az asszonyoknak, azok a férfi gyermekek jobb szemeit ki-

szurdalják, s hüvelyk-ujjaikat lemetszik*), hogy a kéz-íjjat megvonni, s a nyillal czélozni ne tudjanak, ha megnőnek, a helyett a leányokat tanítják kardforgatásra, czéllövésre, dárda-hajításra. A király az első veszély zavarában várába zárta magát, a zendülő nők oda is utána mentek, körülfogták a várat, s minthogy ostromszereik nem voltak, hogy azt bevehessék, az átelleni dombon egy másik várat építettek fel ellene.

Onnan izent hadat az egész férfivilágnak a vér-ittas asszonyhad vezére, Velezke, s felhívta a némbereket, hogy rázzák le a férfiak jármát széles e világon; ezentul a férfi legyen otthon ülő szolga, a nő parancsoljon! . . . .

És talán felfordítja az egész világot ez az egy örült leányzó, ha a királynak egy hatalmas vezére hirtelen fel nem ülteti a nemesi hadakat, s egyszerre négy oldalról nem támad a nő táborra.

Akkor mégis megsajnálta : ennyi szép ra-

---

*) A régi rómaiak idejében is élt már az a hit, hogy a hüvelyk-íjj elvágása által a férfi elveszti bátorságát, ezért a csatából megfutóknak hüvelykét szokták levágni; innen támadt e szó : „poltron“ a gyávák elnevezéseül (pollex truncatus).

gyogó szemet halállal lezárni, ennyi szép dobogó keblet vassal átszúrni, ennyi édes, piros ajkkal a föld porát csókoltatni, s felszólítá Velezkét, hogy rakják le a fegyvert együtt, vegyék fel újra a guzsalyt, válasszanak férjet maguknak ismét, és legyen minden feledve.

De a leány azt izente vissza : „csak te ölj meg bennünket, ha tudsz, mert különben mi ölünk meg téged.“

Ekkor azután megfuvatta a vezér a trombitákat, s jelt adott a seregeknek, hogy kezdjenek el nyilakkal löni a körülfogott táborra; nehéz egy nőt megölni közlelől, karddal.

A nők sokáig állták a harczot, az ő tegzeik is elröpiték a nyilat oly messze, mint a férfiaké, s a vezér kétszer érzé pánczélján koppanni a nyilat, a mit Velezke küldé számára.

Végre kifogytak az asszonyok a löszerekből; ekkor Velezke két sorba állítá a csataszereket, azokon kaszákkal felfegyverzett nők állottak, maga a többiekkel lóra ült, kezébe vette a zászlót és a kardot, és azzal kirontott az ostromló férjhad közé.

A szekerek sok jó férfit eltiportak, a bárdok, a kaszák sok bajnokot elvesztének csúf halállal, kinek asszonykéz által kelle elveszni;

s csak késő éjszakára birták a férfiak elfogyasztani a nők táborát. Egyet sem fogtak elélve; a nő harczolt, a míg egyet birt mozdulni és nem kért kegyelmet egy is. Estefelé csak egy maroknyi csoporttal vergődött még a sik közepén Velezke; társnéi szorosán fogták körül, s felemelt pajzsokkal védték; ugy elhullottak azután egyenként, egy domb támadt a helyen megölt szüzek holttesteiből, utoljára csak egyedül harczolt az örült szüz; jobb kezét is levágták már, balkézze forgatja kardját; nincs mit tenni, keresztül kell szívéen ütni azt a dárdát, ugy fekszik le a többiek közé.

A nölázadás ebben érte végét, s többé nem lett ismételve a történetekben.

Más eszközökkel, más tudománnyal vitte azt ki azóta az emberinem szebbik része, hogy az erősebben uralkodjék; nekünk hagyta csak a nevét, a látszatát az uraságnak; voltaképen ő parancsol, mi vagyunk, a kik engedelmeskedünk, és azt mondjuk rá, hogy jól van az így...

Tartalom.

	Lap
Mi van a föld alatt? (Novella)	1
Szent Búbánat. (Krónikás regge)	81
Gyémánt király	87
A megölt ország	104
Sylvester éjszakák. (Emlék)	128
Velezke	140

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TOTAL

1893 III

100 14

2 80

